

OnzeTaal 4

2015

Wereldwijd video-
college over taal

Hoe snel moet de
taal veranderen?

Nieuw woordenboek
van de retorica

Hoe het Nederlands
geen wereldtaal werd

Beschermvrouwe: H.K.H. Prinses Laurentien der Nederlanden

Raamweg 1a
2596 HL Den Haag
telefoon: 070 - 356 12 20
fax: 070 - 392 49 08
e-mail: info@onzetaal.nl
Voor adreswijzigingen,
aanmeldingen en dergelijke:
administratie@onzetaal.nl

Taaladviesdienst: 0900 - 345 45 85,
ma-vr 09.30-12.30 uur (€ 0,80 per
minuut); e-mail: taaladvies@onzetaal.nl

Onze Taal op internet:
www.onzetaal.nl
(webredacteur: Raymond Noë)
Twitter: @onzetaal
Facebook: www.facebook.nl/onzetaal

Taalpost en TLPST
Zie www.taalpost.nl en www.tlpst.nl;
redactie: Erik Dams en Marc van
Oostendorp

Woordpost en Wordspot
Zie www.woordpost.nl en
www.woordspot.nl;
redactie: Taaladviesdienst

Het maandblad *Onze Taal* (oplage
30.000) is een uitgave van het Genoot-
schap Onze Taal (opgericht in 1931).
Het genootschap stelt zich ten doel
op een toegankelijke manier informatie
en advies te geven over (de Nederlandse)
taal, te enthousiasmeren voor taal en
een podium te zijn voor discussie over
taalkwesties.
De bijdragen in het tijdschrift weer-
spiegelen niet noodzakelijk de mening
van de redactie.
Voor het overnemen van artikelen is
toestemming van de redactie nodig.
De redactie regelt overnamerechten
van illustraties zo zorgvuldig mogelijk.
Wie toch meent aanspraken te kunnen
maken, verzoeken wij contact op te
nemen met de redactie.

Redactie
Saskia Aukema
Peter-Arno Coppen
Jaap de Jong
Peter Smulders
Kees van der Zwan

Bureauredactie
Saskia Aukema
Raymond Noë
Eva van Wijk
Kees van der Zwan (eindredactie)

Vaste medewerkers
René Appel, Mariëtte Baarda, Hans
Beelen, Ton den Boon, Aaf Brandt
Corstius, Ann De Craemer, Frank Dam,
Gaston Dorren, Ype Driessen, Matthias
Giesen, Jan Erik Grezel, Joop van der
Horst, Frank Jansen, Josje van Koppen,
Hein de Kort, Jan Kuitenbrouwer, Sterre
Leuffkens, Berthold van Maris, Marten
van der Meulen, Folkert van der Meulen
Bosma, Guus Middag, Marc van Oosten-
dorp, Riemer Reinsma, Ewoud Sanders,
Nicoline van der Sijs, Matthijs Sluiter

Directie
Peter Smulders

Administratie
Heleen Bücker
Leonie Flipsen
Dhyana Pagie

Taaladviesdienst
Roos de Bruyn
Rutger Kiezebrink
Jaco de Kraker
Tamara Mewe
Lydeke Roos
Wouter van Wingerden

Vaste adviseurs
Lexicografie en woordgeschiedenis:
Ton den Boon, Ewoud Sanders;
taalverandering: Joop van der Horst;
etymologie: Marlies Philippa, Nicoline
van der Sijs; woordenboeken en
idioom: Riemer Reinsma

Bestuur Genootschap Onze Taal
mr. G.C. (Gert) Haverkate, voorzitter
prof. dr. C.J.M. (Carel) Jansen, vice-
voorzitter
dr. E.H.C. (Els) Elffers, secretaris
drs. M.A. (Margot) Scheltema,
penningmeester
mr. drs. L. (Bert) Jongasma
lic. M. (Martine) Tanghe

Ereleden
Wim de Bie en Kees van Kooten

Onze Taal verschijnt tienmaal per jaar,
met een dubbelnummer in februari/
maart en juli/augustus.
Prijs los nummer € 6,-.
Lidmaatschap (inclusief abonnement)
voor Nederland, Suriname, Aruba,
Curaçao en Sint-Maarten € 35,- per
jaar; België € 35,- + € 3,50 porto
extra; andere landen € 49,50 per jaar.
Digitale *Onze Taal* € 35,-; in com-
binatie met 'papieren' abonnement
€ 50,-.
Prijs collectief abonnement: op aan-
vraag.
Opzegging van het lidmaatschap dient
te geschieden vóór 1 november; het
eindigt dan op 31 december.
Prijs voor CJP-houders € 29,- per jaar;
opgave voor CJP'ers uitsluitend aan
Stichting CJP, Postbus 3572, 1001 AJ
Amsterdam of via www.cjpdeals.nl.
Voor mensen met een leeshandicap
is *Onze Taal* ook in elektronische vorm
beschikbaar. Inlichtingen bij Dedicon:
0486 - 486 486. *Onze Taal* wordt in
elektronische vorm voor brailleschrift
beschikbaar gesteld door de CBB.
Inlichtingen: 0341 - 56 54 99.

Vormgeving: Manifesta, Rotterdam
(Karin Nas-Verheijen)
Druk: Habo DaCosta, Vianen

ISSN 0165-7828

Foto: © Isabelle Pateer / Otherweyes

“

Onze zogenaamd
ontregelende moderne
dichters doen in
vergelijking met Vergilius
weinig met hun taal.

”

Paul Claes (blz. 91)

76 **Gaston Dorren**

Hoe het Nederlands geen wereldtaal werd

De verspreiding van koloniale talen buiten Europa

82 **Jan Erik Grezel**

Taalkunde naar alle uit- hoeken van de wereld

Primeur Leidse universiteit: online videocollege over taal

86 **René Appel**

Hoe snel laten we de taal veranderen?

Pleidooi voor een middenpositie

90 **Jaap de Jong**

De tjokvolle gereedschapskist van de retorica

Paul Claes over zijn *Groot retorisch woordenboek*

Jilles Croes (12 jaar):

Waarom heet een hogere verdieping in een gebouw eigenlijk 'verdieping'? Het zou toch juist 'verhoging' moeten zijn?

Bladzijde 107

Blz. 85

En verder

- 89 'Gekaapte brieven' tonen oude beleefdheidsvormen

Rubrieken en series

- 79 Reacties
- 79 Trouwe leden
- 80 Vraag en antwoord: tips, trainingen en test
- 85 **NIEUW Beeldspraak:** *spirituele alzheimer*
- 85 **Iktionaire:** *in je broekje*
- 88 **Raarwoord:** *klokhuis*
- 93 **Van Aaf tot z:** *zij*
- 94 **Woordsprong:** *Sallemanders!*
- 95 **Vertaald door ...** Tjadine Stheeman
- 95 **Proftaal:** *voldoende genoeg*
- 96 **Iconen van de taalkunde [10]:** de namen van Socrates
- 99 **De taal van ...** vieze liedjes
- 100 **Uit de webwinkel**
- 101 **Matthias Giesen**
- 101 **Taalpuzzel**
- 102 **Tamtam:** actualiteiten en opinie
- 104 **Gesignaleerd**
- 104 **Taalergernissen**
- 105 **Ype**
- 105 **Lezer**
- 106 **Boeken**
- 107 **Taaltje!**
- 108 **Ruggespraak**

In Indonesië heeft het Nederlands nooit vaste voet aan de grond gekregen.

Hoe het Nederlands geen wereldtaal werd

De verspreiding van koloniale talen buiten Europa

Nederland en België waren ooit koloniale mogendheden. Maar terwijl andere Europese landen hun taal over enorme gebieden wisten te verspreiden, is 'ons' dat nauwelijks gelukt. Waarom is dat?

GASTON DORREN

Op de kaart van Europa is Portugal niet meer dan een overhoekje van Spanje. En toch kunnen de Portugezen met hun eigen taal terecht in zeven buitenlandse landen, bewoond door zo'n 200 miljoen mensen, verspreid over drie continenten. Net als het Portugees hebben ook het Engels en het Spaans een stuk meer native speakers in andere werelddelen dan in het oorspronkelijke land van herkomst. En het Frans heeft buiten Europa dan wel niet zo vreselijk veel moedertaalsprekers, maar des te meer mensen hebben het als tweede taal geleerd.

En het Nederlands, die andere koloniale taal? Ach gut. Als wij op wereldreis gaan, kunnen we alleen in Suriname en op een paar Antillen onze eigen taal spreken. We kunnen het nog proberen in Zuid-Afrika, waar zo'n 7 miljoen mensen het Afrikaans als

moedertaal hebben. Maar al is dat uit het Nederlands ontstaan, een toerist die er niet aan gewend is, zal toch eerder naar het Engels uitwijken.

Overall elders in de wereld is Nederlands een zeldzaamheid. Ook in Sri Lanka, waar Nederlanders anderhalve eeuw de dienst uitmaakten (1658-1796). Ook in Congo, waar België tussen 1885 en 1960 wel het Frans, maar niet het Nederlands introduceerde. En zelfs in Indonesië, waar Nederland van 1600 tot

Als het Nederlands de Indonesische talen had verdrongen, zou dat een opmerkelijke uitzondering zijn geweest.

halverwege de twintigste eeuw in toenemende mate de lakens uitdeelde. Zeker, de taal van dat land bevat aardig wat Nederlandse woorden, maar het Nederlands zelf is er met een lantaarntje te zoeken.

Handelsgeest

Kortom, we spreken geen wereldtaal, in tegenstelling tot de Portugezen. Of dat jammer is of juist niet, daarover valt te twisten. Maar intrigerend is het zeker: vanwaar dat verschil?

Dat komt door het Nederlandse koloniale beleid, denken sommige mensen. De Nederlanders hebben in de koloniën, en vooral in Indië, onze rijke taal onvoldoende onderwezen, iets wat andere koloniale machten volgens hen wel deden. Handelsgeest zat, maar taaltrots, ho maar. De klacht is al oud: de Nederlandse predikant François Valentijn, die rond 1700 in Indië leefde, schreef al over de Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC): “Men had echter beter gedaan met onze taal geheel en al, gelijk de Portugezen de hunne van eersten af aan ingevoerd hebben, alom waar zij kwamen mede in gebruik te brengen.”

Maar als gebrek aan taaltrots zou verklaren dat Indonesië ‘verloren is gegaan’ voor het Nederlands, hoe komt het dan dat het zich in het Caribisch gebied wél gehandhaafd heeft, en in Zuid-Afrika in zekere zin ook? Trouwens, ook de andere koloniale talen hebben zeer gemengde resultaten geboekt. Het Frans heeft zich gehandhaafd in Quebec, maar niet in Vietnam. Het Spaans wél in Mexico, maar niet op de Filipijnen. Het Engels wél in Australië, maar veel minder in Maleisië, en niet in Jemen. En in veel landen is de koloniale taal wél de bestuurs-taal, maar niet de alledaagse omgangstaal. Kortom, er moet meer aan de hand zijn.

In feite heeft elke voormalige kolonie haar eigen ‘taalverhaal’, waarop het koloniale beleid soms veel, maar meestal heel weinig blijvende invloed heeft gehad. Maar in al die losse verhalen zijn wel een paar hoofdlijnen te ontdekken. Het handigste is om die grofweg per continent te laten zien.

Overweldiging

Laten we beginnen met Noord- en Zuid-Amerika. Daar hebben zich al eeuwen geleden grote aantallen Europese kolonisten gevestigd. De inheemse bevol-

king – die op veel plaatsen toch al niet heel omvangrijk was – werd gedecimeerd door de pokken en andere besmettelijke ziektes uit de Oude Wereld. De overlevenden werden, als het zo uitkwam, weggejaagd of uitgemoord. Geen wonder dat de Europese talen de inheemse talen grotendeels hebben verdrongen, in bestuur en onderwijs zelfs vrijwel volledig. (Dit scenario heeft zich later in Australië herhaald.)

Een speciaal geval op het Amerikaanse continent is het Caribisch gebied. Ook daar vestigden zich Europeanen, maar de Afrikaanse slaven die ze importeerden, waren veel talrijker. Daardoor ontstonden er Europees-Afrikaanse mengtalen, zogeheten creooltalen, waaronder het Papiaments van Curaçao, Aruba en Bonaire, en het Sranantongo van Suriname – waarover dadelijk meer.

In Afrika maakte het Amerikaanse scenario – kort gezegd: demografische overweldiging – geen kans. In het koloniseren van de Afrikaanse binnenlanden zagen de Europeanen lange tijd sowieso geen brood. Een belangrijke, vroege uitzondering was de Kaapkolonie van de VOC, strategisch gelegen halverwege Nederland en Oost-Indië en ook nog eens relatief aangenaam van klimaat. Pas diep in de negentiende eeuw koloniseerde Europa Afrika alsnog, maar vrijwel nergens trokken grote aantallen Europese migranten heen. Het resultaat was dat de inheemse volken gewoon inheemse talen bleven spreken.

In Azië (op Siberië na) was het Amerikaanse scenario al helemaal ondenkbaar. Azië en Europa waren in allerlei opzichten aan elkaar gewaagd, met tal van dichtbevolkte, hoogontwikkelde rijken, bestuurd door koningen en keizers en een geletterde elite. Alleen doordat Europa betere wapens had, kreeg het geleidelijk toch steeds meer gebieden in zijn greep. Maar net als de Afrikanen behielden ook de Aziaten hun eigen moedertalen. Als het Nederlands erin was geslaagd de Indonesische talen te verdringen, zou dat dus een opmerkelijke uitzondering zijn geweest.

Neutraal en formeel

Is hiermee het ‘koloniale falen’ van het Nederlands dan volledig verklaard? Nou nee, er blijven zeker vragen over waar demografie geen antwoord op biedt. Waarom heeft bijvoorbeeld het Nederlands op de Caribische eilanden niet écht wortel geschoten, maar in Suriname een stuk meer? Waarom spreekt men in Zuid-Afrika geen Nederlands maar Afrikaans, terwijl elders in Afrika nog wel Europese talen worden gesproken? En bovenal: waarom is in India het Engels wél een officiële en veel gesproken (tweede) taal, maar in Indonesië het Nederlands niet? Hebben die dingen misschien wél met het Nederlandse koloniale beleid te maken?

Het verschil tussen Suriname en de eilanden Aruba, Bonaire en Curaçao is gemakkelijk te begrijpen. De eilandbewoners hebben in overgrote meerderheid dezelfde moedertaal, het Papiaments, en dat al generaties lang. Ze hebben het Nederlands eigenlijk nergens voor nodig. De meeste Surinamers kennen wel Sranantongo, maar dat is de moedertaal van een minderheid, de Creolen. Voor de andere minderheden is het Sranantongo niet aanvaardbaar als nationale taal. Met het Nederlands heeft niemand een

warme band, maar dat maakt het juist geschikt als neutrale taal voor formele domeinen als onderwijs en bestuur.

Geval apart

Net als Suriname hebben ook veel Afrikaanse landen voor officiële doeleinden de taal van hun oude kolonisator gehandhaafd, om niet één bevolkingsgroep te bevoordelen. Dat veel overheden in Afrika een Europese taal hanteren, komt dus niet zozeer door het koloniale beleid. Ten tijde van de onafhankelijkheid sprak in de meeste Afrikaanse landen slechts een kleine, goed opgeleide minderheid een Europese taal. Paradoxaal genoeg is de kennis van de koloniale talen pas daarna flink toegenomen, door interne ontwikkelingen, niet door Europese inspanningen.

Zuid-Afrika is een geval apart, met een sterk afwijkende geschiedenis. De Kaapkolonie, vóór de kolonisatie dunbevolkt, was tot 1795 in handen van de VOC. Het Nederlands dat er werd gesproken veranderde toen al in aanzienlijke mate, doordat er niet alleen West- en Zuid-Nederlanders leefden, maar ook Duitsers, Fransen, Scandinaviërs, Engelsen, Portugezen, Indonesiërs en inheemse Khoi. (Men zou er wel nog lange tijd Standaardnederlands blijven schrijven.) Na 1800 werd de kolonie Brits en was de officiële rol van Nederland uitgespeeld. Onder die omstandigheden kon de Kaapse spreektaal niet meer naar het Standaardnederlands teruggroeien.

Praatjes

En dan de hamvraag, de kwestie die taalnationalisten het sterkst het gevoel geeft dat koloniaal Nederland op taalgebied tekort is geschoten: waarom

speelt het Engels wél een belangrijke rol in het hedendaagse India, als bestuurs- en binnenlandse contacttaal, maar het Nederlands niet in Indonesië? Hebben 'we' toch niet gewoon verzuimd onze taal aan de man te brengen?

Het is zeker waar dat de Britten iets eerder en op iets grotere schaal zijn begonnen hun taal te onderwijzen aan de inheemse elite. Met gemengde gevoelens overigens: veel kolonialen waren bang dat die te veel praatjes zou krijgen als ze eenmaal kennis had gemaakt met westerse ideeën over vrijheid, gelijkheid en broederschap. Vanwege precies diezelfde zorg gaven de Nederlanders lange tijd slechts mondjesmaat Nederlands onderwijs aan de inheemse bevolking. Maar aangezien ambitieuze Indiërs dat wel wensten, ontstonden er op den duur 'wilde scholen' die in die vraag voorzagen.

Toen Indonesië en India kort na de Tweede Wereldoorlog onafhankelijk werden, sprak de elite in beide landen uitstekend Nederlands respectievelijk Engels. In Indonesië gold dat voor zo'n 1,5 procent van de niet-Europese bevolking, in India voor 2 procent. Niettemin koos Indonesië rigoureuus voor Maleis, inmiddels omgedoopt tot Indonesisch, terwijl India twee officiële talen koos: Hindi én Engels.

Netelige kwestie

Die tegengestelde keuze is redelijkerwijs niet te verklaren uit het verschil tussen die 1,5 en 2 procent. Waaruit dan wel? Was het kleine Nederlands een minder aantrekkelijke keuze dan de wereldtaal Engels? Dat heeft zeker meegespeeld. Maar Indonesië beschikte vooral over een alternatief. Het Maleis was al vóór de koloniale tijd een contacttaal in zowat de hele archipel, het is nauw verwant aan alle belangrijke Indonesische talen en het is níét de taal van de dominante groep, de Javanen. Ook werd het Maleis al veel gebruikt door de Nederlandse koloniale bestuurders (waarmee ze de latere keuze voor het Maleis enigszins vergemakkelijkt hebben). Indonesië had, kortom, het Nederlands niet nodig.

Voor India was de taalkwestie veel neteliger. De voornaamste inheemse kandidaat, het Hindi, had geen bestuurstraditie. Maar erger nog: het was de taal van een grote dominante minderheid, en riep daarom veel weerstand op bij de andere minderheden. In de jaren zestig waren er zelfs gewelddadige anti-Hindiprotessen in het zuiden van het land, waar men talen spreekt die totaal niet op het Hindi lijken. En zo bleek het Engels in India datgene te zijn wat het Nederlands in Suriname is: de beste compromiskandidaat.

Nauwelijks verband

Het is zeker waar dat de Nederlanders (en de Belgen al helemaal) zich veel minder hebben ingespannen om onze taal overzee te verspreiden dan de Fransen hebben gedaan, en misschien ook minder dan de andere koloniale mogendheden – al hebben die daar ook lang niet altijd hun best voor gedaan. Maar de huidige verspreiding van de Europese talen houdt nauwelijks verband met die inspanningen. Zelfs als veel meer Indiërs Nederlands hadden geleerd, zou het Indonesisch nu vrijwel zeker de officiële landstaal zijn geweest. <

Reacties

Na mijn pensioen

GERDA SMITS - PME MAGAZINE,
DEN HAAG

In de januari-aflevering van de rubriek 'Taalergernissen' trekt een inzender van leer tegen de formulering "Wat te doen na uw pensioen?", die wij in ons tijdschrift *PME Magazine* gebruikt hebben. De inzender beoogt dat er feitelijk gevraagd wordt wat je moet doen als je pensioen is stopgezet. Strikt genomen is dat misschien waar. Maar wat de redactie van ons magazine beoogt, is het geven van – best lastige – pensioeninformatie in eenvoudige, voor de lezers begrijpelijke taal. Om die reden gebruiken we meer dan eens spreektaal. En dan wordt – net als in de journalistiek – spreektaal soms schrijftaal. En dan gebruiken we spreektaal soms zelfs in de kop van een artikel, in dit geval een rubrieksnaam.

Overigens, als je de uitdrukking "na je pensioen" googelt, sta je er versteld van hoe vaak die op deze manier gebruikt wordt. Er is zelfs een boek met de titel *Wat te doen na je pensioen*. En sommige woordenboeken geven bij *pensioen* ook de betekenis 'tijdstop waarop men met pensioen gaat'.

Nederlands in het universitair onderwijs

MICHEL VOGELZANG - FYSISCH
CHEMICUS, OUD-VAKDIDACTICUS
SCHEIKUNDE, RUURLO

In het januarinummer van *Onze Taal* heeft Piet Gerbrandy in zijn artikel 'Stuit de opmars van het Engels' een pleidooi gehouden voor het behoud van het Nederlands in het universitair onderwijs. Ik ondersteun dat van harte. Het belang van jezelf goed kunnen uitdrukken in taal kan moeilijk worden overschat. Het verbaasde mij echter in hoge mate dat Gerbrandy zich enkel richt op de geesteswetenschappen, die hij op een in mijn ogen vreemde

manier definieert: "Onder geesteswetenschappen verstaan we de bestudering van de voortbrengselen van de menselijke geest." Naar mijn mening voldoen alle wetenschappen hieraan, ook de zogeheten bèta-wetenschappen. Binnen de wis-, schei- en natuurkunde bestaat er evenzeer een warme belangstelling voor taal en de rol daarvan in het leren van deze vakken – en dit niet alleen binnen het Nederlandse taalgebied. De ontwikkeling van deze wetenschappen laat voorbeelden zien van hoe men zocht naar formuleringen voor de gevonden nieuwe regelmaat en de daaruit voortvloeiende modellen. Ik zal ervan uitgaan dat Gerbrandy door het wat archaische woord *geesteswetenschappen* tot zijn ongelukkige definitie is gekomen, en ik hoop dat hij in de toekomst met een ruimere blik het werk van de geest in de universiteit kan aanschouwen. Het wordt tijd dat ook classicisten inzien dat de menselijke geest universeel is in zijn werking en voortbrengselen.

Achterflapcitaat

HENK VAN GELDER - AMSTERDAM

Het stuk van Frank Jansen over citaatmisbruik op achterflappen ('Geestig en ontroerend', *Onze Taal* februari/maart) deed me denken aan een verhaal dat ik ooit heb gehoord van cabarethistoricus Wim Ibo. In 1974 publiceerde Henk van der Meijden zijn boek *Privé over Privé*, met op de achterkant een wervend citaat van Wim Kan. "Ik las het in één adem uit", aldus de gerenommeerde cabaretier. Van der Meijden had Kan een exemplaar van zijn boek toegestuurd. En Kan was een beleefd man: wie hem een briefje schreef of een boek stuurde, kreeg altijd antwoord. In dit geval had hij aan Van der Meijden geschreven: "Ik las het in één adem uit, want ik houd van sprookjes." Op de achterflap werd vervolgens het gedeelte

The Jazz Singer (1927): de eerste film waarin de menselijke stem te horen is.

achter de komma weggelaten. Dat was immers minder aanbevelenswaardig voor een boek dat pretendeerde de waarheid te onthullen.

Taal in film

WALTER PIER - WASSENAAR

In het februari/maartnummer schrijft Raymond Noë in zijn artikel 'Taal in het donker', over films met een hoofdrol voor taal, dat *The Jazz Singer* in 1927 de eerste geluidsfilm was. Strikt genomen is dat niet zo, want in 1926 was in *Don Juan* ook al geluid te horen, zij het alleen muziek. Maar *The Jazz Singer* was wel de eerste film waarin de menselijke stem te horen was.

Verder schrijft Noë dat de eerste geluidsfilms werden gemaakt in de taal van het land waar ze vandaan kwamen. Dat is wel zo, maar in Hollywood werden er van sommige films tot 1932 ook versies in bijvoorbeeld het Frans en het Duits

opgenomen – waarin dan ook geheel andere acteurs meespeelden.

"Met oorsprong"

EMMY VAN STRATUM - EINDHOVEN

Astrid Bracke en Jaap Meijers schrijven in het januarinummer in hun artikel 'Écht eten' over de opmars van woorden voor verantwoord voedsel, zoals *puur, lokaal* en *eerlijk*, waarmee de commercie inspeelt op de consumentenbehoefte aan verantwoord geproduceerde voeding. Aan het rijtje met reclametermen zou ik er nog een willen toevoegen: bij de Jumbo kun je brood, vlees en vis "met oorsprong" kopen. Daarmee wordt 'puur en biologisch' bedoeld, maar welbeschouwd staat er onzin. Het impliceert dat er ook voedingsmiddelen zonder oorsprong verkocht worden. Stel je dat eens voor: een vis die geen oorsprong heeft. Kortom: "met oorsprong" is een loze kreet. <

Trouwe leden

Wie lid wordt van een vereniging of abonnee van een tijdschrift krijgt vaak een welkomstcadeau. Maar zouden ook trouwe leden niet af en toe zo moeten worden beloond? Ja, vinden wij.

Daarom verloot *Onze Taal* elke maand tien taalboeken onder de vaste leden. Iedereen die meerdere jaren lid is van *Onze Taal*, loot mee. Deze maand vielen in de prijzen: G. Broes, W. Buisman, P. Jonker, E. Kronenburg, H. Rademaker-van Helm, H. Renneboog, R.A. Salomons, C.R. Smit, H. van Wageningen en F.G.B. Welten.

Vraag en antwoord

Monniken en vonnissen

? Waarom heeft *vonnis-sen* wel een dubbele *s*, maar *monniken* geen dubbele *k*?

Illustratie: Matthijs Sluiter

Voor deze kwestie zijn voor het eerst regels opgesteld in de *Woordenlijst voor de spelling der Nederlandsche taal* van De Vries en Te Winkel uit 1865, de voorloper van het Groene Boekje. Daarin staat onder meer: “Na eene toonlooze lettergreep is de verdubbeling van den medeklinker niet slechts overtoellig, maar zelfs nadeelig voor de uitspraak. Men schrijft *wandelen, inboezemen, regenen, beteren, zondigen*; de spelling *wandellen, zondiggen* enz. zou tot eene verkeerde uitspraak aanleiding geven.”

Volgens De Vries en Te Winkel hoorden woorden als *monniken* en *kieviten* hier ook bij, omdat de slotlettergreep in *monnik* en *kievit* ook ‘toonloos’ is. Hetzelfde gold voor afleidingen als *Dokkumer*. Maar ze schreven wel een dubbele *s* voor in woorden als *kennissen* en *vonnissen*, “naar analogie van *geheimenissen, getuigenissen* enz., waarin de lettergreep *nis* niet toonloos is, maar den halven klemtoon heeft”. Dit deden ze onder meer om aan te sluiten bij de praktijk: vrijwel niemand schreef *kennissen* en *vonnissen*, terwijl *monniken* en *kieviten* wél heel gangbaar waren. Er was wel wat discussie over woorden van drie lettergrepen, zoals *leeuwerik*: daarin klinkt *-rik* niet echt toonloos. Maar De Vries en Te Winkel vonden het beter om consequent te zijn en *leeuweriken* te schrijven.

Deze regel geldt nu, anderhalve eeuw later, nog steeds. Volgens de huidige spellingregels wordt de medeklinker niet verdubbeld na de combinaties *-el, -em, -en, -er, -es, -et, -ig, -ik, -il, -it* en *-um*; zie het kader hieronder voor voorbeelden.

Wel of geen verdubbeling?

Een medeklinker na een korte klinker wordt normaal gesproken verdubbeld als er bijvoorbeeld *-e, -en, -er, -ing* of *-ig* achter komt: *laffe, dennen, visser, bolling, tuttig*, enzovoort. Die verdubbeling gaat niet op bij de volgende lettercombinaties in onbeklemdoende slotlettergrepen:

- el *engelen, cancelen, wandeling*
- em *ademen, goochemer, Lochemer*
- en *regenen, tekening*
- er *toeteren, koosjere*
- es *dreumesen, hannesen*
- et *lemmeten, marketen*
- ig *twintigen, reinigen*
- ik *monniken, prediking*
- il *stencilen*
- it *kieviten, editen*
- um *forumen (werkwoord), Dokkumer*

N.B. Voor sommige woorden geldt een uitzondering, zoals de leenwoorden *batikken* en *presessen* (meervoud van *preses*).

LETTERLIJK EN FIGUURLIJK

De hand in eigen boezem steken

? Waar komt de uitdrukking *de hand in eigen boezem steken* vandaan?

Een zin als ‘De directie heeft de hand in eigen boezem gestoken’ houdt in dat de leden van de directie de schuld bij zichzelf zoeken: ze gaan bij zichzelf te rade of hun iets te verwijten valt, in plaats van direct naar anderen te wijzen.

Het woord *boezem* is hier niet bedoeld als lichaamsdeel. Feitelijk gaat het om een vermenging van twee figuurlijke betekenissen: ‘zetel van het gemoed of het geweten’ (net als *hart*) en ‘ruimte tussen de borst en het daaroverheen hangende kledingstuk’; deze ruimte diende vroeger vaak als zak of bewaarplaats, meldt het *Woordenboek der Nederlandsche Taal* (WNT). “Wie de hand in eigen boezem stak, ging te rade bij zijn geweten of zijn gevoel, en erkende zijn eigen schuld, in plaats van anderen te beschuldigen”, aldus het *Groot uitdrukkingenwoordenboek* van Van Dale (2006).

De formulering “Steek uw hand in uw boezem” komt ook voor in de Bijbel: in Exodus 4:6-8 zegt God dit tegen Mozes. Volgens de spreekwoordenboeken is dat citaat echter niet de bron van de uitdrukking, omdat het om een letterlijke betekenis gaat (‘Steek je hand in je kleed/mantel’) en niet bedoeld is dat Mozes de schuld bij zichzelf moet zoeken of bij zichzelf te rade moet gaan.

Mozes: de bron van *de hand in eigen boezem steken*?

Beschadigen

? Kun je zeggen: ‘Het materiaal beschadigt snel’? Of alleen: ‘Het materiaal raakt snel beschadigd’?

Volgens de traditionele opvatting is ‘Het materiaal beschadigt snel’ geen goede zin. De oorspronkelijke (en nog altijd meestvoorkomende) betekenis van *beschadigen* is namelijk ‘schade veroorzaken aan, kapotmaken’. Bijvoorbeeld: ‘Feyenoordsupporters beschadigden een fontein in Rome.’ In de zin ‘Het materiaal beschadigt snel’ betekent *beschadigen* ‘schade oplopen, beschadigd raken’. Die betekenis komt al enkele decennia voor en staat

ook in Van Dale, maar wel met de opmerking “voornamelijk spreektaal”.

In de oorspronkelijke betekenis is *beschadigen* een overgangelijk werkwoord (dat wil zeggen dat het met een lijdend voorwerp wordt gecombineerd), in de nieuwere betekenis is het onovergangelijk. Zo’n verschuiving doet zich vaker voor: naast ‘Wij openen onze winkel op 5 juni’ kun je zeggen ‘Onze winkel opent op 5 juni’, naast ‘Hij verdient heel goed met zijn baan’ kun je zeggen ‘Zijn baan verdient heel goed’, en zo zijn er nog honderden voorbeelden.

Taalkundig gezien is er dus weinig aan te merken op het

nieuwe gebruik van *beschadigen*, maar in de praktijk lijkt het nog niet algemeen geaccepteerd. We zouden het in verzorgde schrijftaal daarom bij voorkeur vermijden.

Gezout/gezouten

? Ik kocht laatst rookvlees dat volgens het opschrift "mild gezout" was. Dat moet toch 'mild gezouten' zijn?

! Ja, het voltooid deelwoord van *zouten* eindigt op *-en*: **■** *gezouten*. Dat is een restant uit de tijd dat *zouten* een sterk werkwoord was: in de Middeleeuwen werd het vervoegd als *souten - silt - gesouten*. De verleden tijd *silt* is verdwenen ten gunste van de zwakke vorm *zoutte*, maar het sterke voltooid deelwoord is blijven bestaan.

Dat komt bij meer werkwoorden voor. *Bakken, lachen* en *weven* bijvoorbeeld hadden ook ooit een volledig sterke vervoeging: *bakken - biek - gebakken, lachen - loech - gelachen* en *weven - waf - geweven*. De sterke verleden tijd heeft plaatsgemaakt voor een zwakke vorm: *bakte, lachte, weefde*. Maar het voltooid deelwoord is nog altijd sterk: het is niet *gebakt, gelacht* en *geweefd*, maar *gebakken, gelachen* en *geweven*.

KORTE TAALTIPS

De/het pond *Pond* is de enige munteenheid die het lidwoord *het* krijgt: *het Engelse/Britse/Egyptische pond*. >> www.onzetaal.nl/pond

Geen pijn/peil Het is *ergens geen peil op trekken*, niet *ergens geen pijn op trekken*. >> www.onzetaal.nl/peil

Kwart Bij *een kwart* hoort een enkelvoudige persoonsvorm: 'Een kwart van de toeschouwers verliet de zaal.' >> www.onzetaal.nl/kwart

Dat-ie Het woord *ie* ('hij') wordt bij voorkeur met een streepje aan het voorafgaande woord gekoppeld: *dat-ie, heeft-ie, weet-ie*. >> www.onzetaal.nl/dat-ie

Collega(-)ontwerper

? Wat is de juiste spelling: *collegaontwerper*, *collega-ontwerper* of *collega ontwerper*?

! De juiste schrijfwijze is *collega-ontwerper*. Tussen **■** het woord *collega* en een daarop volgende functieaanduiding (hier: *ontwerper*) komt een koppelteken als het gaat om iemand die dezelfde functie heeft als iemand anders: *collega-hoogleraar, collega-redacteur, collega-verpleegkundige*. Ook andere woorden – dus niet per se functieaanduidingen – kunnen op die manier aan *collega* gekoppeld worden, bijvoorbeeld *collega-student* en *collega-instelling*.

Theoretisch zou de schrijfwijze *collegaontwerper* mogelijk zijn als het zou gaan om een persoon die collega's ontwerpt – maar dat is uiteraard een onzinnige betekenis.

Humus/hummus/houmous/...?

? Schrijf je *humus, hummus, houmous, hummoums, hoemoes* of *hoemmoes* als je het over puree van kikkererwten hebt?

! De juiste spelling is *hummus*. Op die manier is het **■** opgenomen in alle recente spellinggidsen en woordenboeken.

'Houmous' of toch 'hummus'?

ken. Waarom precies die spelling is gekozen, is niet helemaal duidelijk. Het gaat het om een Arabisch leenwoord, en daarvoor zijn geen vaste transcriptieregels. In de praktijk komen *houmous, houmoums, hoemoes* en *hoemmoes* ook voor – zij het minder vaak dan *hummus*. Het woord wordt in het Nederlands doorgaans uitgesproken als 'hoemoes' of 'choemoes'.

Humus bestaat ook, maar dat verwijst naar een laag teelgrond die bestaat uit resten van organische stoffen, met name planten.

TAALTRAININGEN

In april geeft Onze Taal enkele taaltrainingen.

- do. 9 april, Amsterdam: opfrustraining (spelling, grammatica, leestekens)
- do. 9 april, Amsterdam: flitstraining *d's* en *t's*
- za. 11 april, Den Haag: leestekens
- za. 18 april, Den Haag: grammatica
- di. 21 april, Amsterdam: complete training spelling

Leden van Onze Taal kunnen met korting deelnemen. Meer informatie vindt u op www.onzetaal.nl/taaltrainingen en op www.onzetaalwebwinkel.nl/taaltrainingen.

MEER TAALADVIES?

Wie taalvragen wil voorleggen, kan ons ook bellen: 0900 - 345 45 85 (80 cent per minuut). Wij zijn telefonisch bereikbaar op werkdagen van 09.30 tot 12.30 uur. Op onze website worden bovendien zo'n 2000 taalkwesties behandeld: www.onzetaal.nl/taaladvies.

Test

A. Test uw spellingkennis

1. a. decafeetje
b. decafétje
c. decafé'tje
2. a. er aan onderdoorgaan
b. eraan onderdoor gaan
c. eraan onderdoorgaan
3. a. renaiscenistisch
b. renaissancistisch
c. renaissansistisch

B. Vergroot uw woordenschat

1. *biedermeier*
a. negentiende-eeuwse kunststroming
b. Pruisische legerofficier
c. kegelvormig laboratoriumglas
2. *navrant*
a. hartverscheurend
b. openhartig
c. opmerkelijk
3. *piaffe*
a. clowneske figuur
b. draf op de plaats
c. ongezonder dik

C. Zoek de fouten

1. De oudchirurg en haar eega hadden twee priesters uit noordoost Polen te logé en namen hen met Pasen mee naar de Rooms-Katholieke mis.
2. In Cuypers's magnifque neo-Romaanse basilique vatten de logees het idee op om de volgende dag op de meubelboulevard naar een chaise longue uit te zien.

D. Extra

Hoe heet dit kerkelijke voorwerp: ciborie, monstrans, pateen of plateel?

Foto: Wikimedia

De antwoorden vindt u op bladzijde 104 van dit nummer.

Taalkundige Marc van Oostendorp (midden) presenteert zijn 'MOOC' *The Miracles of Human Language*. Naast hem de studenten Inge Otto en Marten van der Meulen.

Taalkunde naar alle uithoeken van de wereld

Primeur Leidse universiteit: online videocollege over taal

Vanaf eind maart biedt de Leidse universiteit via internet een wekelijks college over de wonderen van de menselijke taal. Tienduizenden mensen uit alle windstreken schreven zich al in voor deze 'MOOC'. Hoogleraar Marc van Oostendorp licht zijn initiatief toe.

JAN ERIK GREZEL

“Ik heb steeds die ene student uit Aleppo voor ogen. In een half weggeblazen flatgebouw kruipt hij achter een laptop en probeert in te loggen om onze cursus te volgen.” Marc van Oostendorp, onder andere hoogleraar taalvariatie aan de Universiteit Leiden, glundert bij het beeld van de mensen die overal ter wereld deelnemen aan zijn onlinecollege *The Miracles of Human Language*.

De cursus, die op 30 maart begint en half mei eindigt, is een inleiding in de taalwetenschap. Het is een zogenoemde MOOC (spreek uit: 'moek'). Dat staat voor 'Massive Open Online Course'. Iedereen met een internetverbinding kan meedoen. De toegang is gratis. Er hebben zich al meer dan 25.000 geïnteresseerden gemeld. Onder wie dus iemand uit het Syrische oorlogsgebied.

Van Oostendorp behandelt in zijn MOOC allerlei kanten van de taalkunde, zoals de systematiek achter spraakklanken, woordbetekenissen, en taal-

gebruik in een maatschappelijke context. Het is zeker geen eenrichtingsverkeer. Deelnemers kunnen op de cursuspagina vragen stellen, testjes maken en meedoen aan discussies – samen met Van Oostendorp (zie het kader op deze bladzijde). Door de actieve inbreng van deelnemers met uiteenlopende moedertalen krijgen cursisten inzicht in verschillen en overeenkomsten tussen talen. Welke klanken bestaan wél in het Frans of Arabisch, maar ‘ontbreken’ bijvoorbeeld in het Nederlands? Zijn zinnen in talen die géén familie van elkaar zijn, fundamenteel an-

“Een MOOC is veel dynamischer dan een hoorcollege. Deelnemers doen mee: ze stellen vragen, communiceren met elkaar en toetsen zichzelf.”

ders van structuur? En hoe vraag je in het Baskisch aan je baas een dagje vrij als het net heel druk is op je werk?

Wie deze MOOC volgt, krijgt antwoord op zulke vragen. Bijvoorbeeld door goed te luisteren naar de informanten die Van Oostendorp voor de camera haalt. Hij koos voor mensen met bijzondere taalachtergronden, zoals het Gungbe uit het West-Afrikaanse Benin of het Abruzzisch uit Midden-Italië. Op die manier zijn veel taalfamilies vertegenwoordigd.

Immigrantentaal

Op de twaalfde verdieping van de kantorenflat boven station Den Haag Centraal vinden de opnames voor het videocollege plaats. Hier huist een afdeling van de Leidse universiteit. In een afgeschoten ruimte is een provisorisch studiootje ingericht. De ruiten zijn verduisterd, links en rechts staan felle lampen, op de vloer ligt een spaghetti aan snoeren. In het midden staat de camera, plat daarvoor een iPad die een lopende tekst op de lens projecteert. Zo kan elke spreker recht in de camera zijn verhaal doen, als een professionele nieuwslezer of presentator.

Vanochtend begint Thomas Hurkxkens – regisseur, geluidsman en belichter in één – met de opnamen voor de filmpjes van het onderdeel klankleer, in de Engelstalige MOOC ‘Phonology and Phonetics’ genoemd. Volgens het draaiboek komen er vijf sprekers aan het woord.

De eerste informant is een jonge taalwetenschapper uit Leiden. In vlekkeloos Engels vertelt hij ter inleiding iets over zijn achtergrond. Vertaald: “Hallo. Mijn naam is Khalid Mourigh en ik spreek Tarifit. Dat is een Berbertaal die in het noordoosten van Marokko wordt gesproken door ongeveer twee miljoen mensen. In Europa is het een wijdverbreide taal onder immigranten. Na het Turks is Tarifit in Nederland bijvoorbeeld de grootste immigrantentaal.” Tarifit heet ook wel Riffijns. De thuisbasis van de taal is het Marokkaanse Rifgebergte.

Met ‘take 2’ begint het echte werk. Khalid verklankt alle medeklinkers uit het Tarifit. Bij elke

medeklinker zegt hij een woord waar die klank duidelijk in voorkomt. Cursisten moeten kunnen vaststellen van welke articulatiemogelijkheden een taal gebruikmaakt. Eerder is uitgelegd waar en hoe bepaalde spraakklanken in de mond en keel geproduceerd worden.

Spontaan

Even later is het de beurt aan hoofdrolspeler Marc van Oostendorp. Hij doet het zonder tekst op de lens. “Het mag best een beetje spontaan. Er zijn Amerikaanse MOOC’s die tot op de milliseconde geregisseerd zijn. Ik zoek een goede balans tussen een strak script en improvisatie.” Met veel verve vertelt hij over de bedoeling van dit onderdeel, ook als hij het van de regisseur telkens nóg een keer moet doen. Zijn tekst varieert, de boodschap blijft: “Nu ga je aan het werk met échte taaldata. Je gaat op zoek naar de kenmerken van de medeklinkers in een taal. En waar zitten de ‘gaten’: welke klanken ontbreken?” Bij die laatste opdracht kan een Nederlander bijvoorbeeld vaststellen dat wij geen Franse *g* hebben, zoals in *la gare*. Studenten moeten patronen herkennen. Zijn er klanken die in alle talen voorkomen? Zo ja, hoe valt dat te verklaren?

Er volgen opnamen voor de onderdelen grammatica, woordbetekenis en taalgebruik. Bij grammatica is er een een-tweetje. Van Oostendorp vraagt Khalid: “Hoe zeg je in jouw moedertaal ‘De vrouw eet rijst’ en ‘De vrouw eet brood’?” Dat zijn twee zinnen waarin alleen het laatste woord – het lijdend voorwerp – verandert: *rijst* wordt *brood*. Khalid zegt rus-

De wonderen van de menselijke taal

“Als je wilt begrijpen hoe taal werkt en hoe je via taalonderzoek inzicht krijgt in de menselijke geest, is dit beslist een cursus voor jou.” Dat is de aanprijzing voor het videocollege *The Miracles of Human Language* van de Leidse hoogleraar Marc van Oostendorp, die eind maart van start gaat. Na een inleiding behandelt deze ‘Massive Open Online Course’ (MOOC) in wekelijkse sessies van negentig minuten vier kernonderwerpen uit de taalkunde: klank, betekenis, grammatica en taalgebruik. De MOOC bestaat uit video’s, toetsen, online fora voor discussies en inleidende artikelen. Taalkundige begrippen als ‘subject’ en ‘object’ worden uitgelegd.

Niet alleen Van Oostendorp, student-assistenten en informanten komen aan het woord. “We hebben kindertaalspecialiste Clara Levelt en gebarentaal-expert Victoria Nyst in de cursus. Ook de bekendste taalkundige ter wereld, Noam Chomsky, werkt mee.”

Bij alle onderdelen leren sprekers van talen over de hele wereld op eigen kracht hun moedertaal en andere talen analyseren. Van Oostendorp: “Een MOOC is veel dynamischer dan een hoorcollege. Deelnemers doen mee. Cursisten leren om de juiste vragen te stellen, communiceren met elkaar en toetsen zichzelf tijdens het kijken naar de video’s door vragen te beantwoorden die om de paar minuten gesteld worden.”

Marc van Oostendorp en hoogleraar Italiaans Roberta D'Alessandro op de set van *The Miracles of Human Language*.

tig zijn tekst in het Tarifit. De vraag is welk deel van de zin in het Tarifit verandert. De kijker-luisteraar krijgt als ruggesteun een Engelse vertaling van de zinnen te zien. Van Oostendorp in de camera: "Ook al versta je geen woord Tarifit, toch hoor je dat de verandering van het woordje *rijst* in *brood* niet aan het eind of aan het begin van de zin zit, maar in het midden." Zo ontdekken studenten de systematiek van woordvolgordes in verschillende talen.

Beleefdheden

Na een uitgebreide 'take' over woorden voor familie-relaties – niet alle talen hebben een woord als *oud-tante* of *zwager*, terwijl het Chinees twee woorden heeft voor 'broer van je vader': de oudere en de jongere oom – valt de laatste opname vandaag in de categorie 'pragmatiek', oftewel taalgebruik. Hier spreken cultuur en persoonlijkheid een woordje mee. Informanten spelen wat situaties na: je eet met een vriend in een restaurant en ontdekt dat je je portemonnee bent vergeten. Hoe verpak je dat in woorden? Of: hoe verklaar je netjes je afwezigheid

Een nieuw soort college: de MOOC

Universiteiten profileren zich steeds meer met MOOC's: cursussen van academisch niveau die via internet worden aangeboden. De collegezaal is vervangen door een opnamestudio. Studenten zitten thuis, of waar dan ook, achter de computer. Een MOOC is gratis, compact en van korte duur: een paar weken. Alle onderdelen van de cursus zijn op elk gewenst moment te herhalen.

De Rijksuniversiteit Groningen begon onlangs met een beginnerscursus Nederlands voor anderstaligen, waarvoor zich binnen de kortste keren 27.000 mensen inschreven. De Leidse universiteit had in 2013 de Nederlandse primeur met de MOOC *Terrorism and Counterterrorism*. De MOOC van Marc van Oostendorp is de eerste ter wereld die een inleiding in de taalkunde biedt. Van Oostendorp: "Leiden investeert in MOOC's. Het geeft naamsbekendheid en wie weet levert het uiteindelijk ook wel 'echte' studenten op."

Meer informatie en aanmelding: <https://www.coursera.org/course/humanlanguage>.

op een feestje van de burens waar je beslist had moeten zijn? Van Oostendorp: "Het gaat om de beleefdheden die mensen in verschillende talen uitwisselen. Zorg je voor jezelf of voor de ander? Hoe krijg je iets gedaan zonder een ander te bruuskieren? Studenten hebben van tevoren een categorisering van beleefdheden geleerd. Ze moeten bij de filmpjes aanwijzen welke de informant gebruikt." Uit de dialoges blijkt hoe cultuur- of persoonsgebonden de 'oplossing' is. De vergeten portemonnee zorgt in de communicatie in het Riffijns nauwelijks voor een rimpeling. Informante Roberta D'Alessandro, hoogleraar Italiaanse taalkunde in Leiden, maakt er in het Abruzzisch een hele show van. Druk gebarend gaat ze tijdens het diner naar huis bellen. Kan iemand haar even haar portefeuille brengen? Waarop de tegenspeler natuurlijk beledigd reageert.

Socratisch

Leuk om naar te kijken, allemaal. Toch rijst de vraag wat de meerwaarde van zo'n MOOC is. Van Oostendorp: "We brengen de taalkunde in alle uithoeken van de wereld. Als wetenschapper deel ik mijn kennis graag met zo veel mogelijk mensen. Een voordeel is ook dat ik sprekers van verschillende talen aan het woord kan laten. Dat lukt in een standaardcollege niet. Een ander element is de socratische aanpak bij de discussies. Er werken twee student-assistenten mee. Die stellen mij in de filmpjes vragen en gaan met mij in discussie. Zo proberen we cursisten tot nieuwe inzichten en begrip te laten komen. De MOOC scherpt analytische vaardigheden."

"Een voordeel is verder dat we een bijna volwaardige cursus kunnen aanbieden aan iedereen die belangstelling heeft voor taalwetenschap, en niet alleen aan twintigers die er collegegeld voor kunnen betalen. Daar komt nog bij: je kunt altijd aanschuiven als je een deel gemist hebt. De colleges zijn allemaal terug te zien."

Maar een MOOC heeft ook beperkingen, erkent Van Oostendorp. "Het kan het gewone onderwijs nooit helemaal vervangen. Als ik voor een groep college geef, zie ik aan de studenten meteen dat ze het niet begrijpen, vaak voordat ze dat zelf in de gaten hebben. Dan kan ik direct bijsturen. Bij een MOOC is dat niet mogelijk." En de toetsing is lastig. Fraude ligt op de loer. Hoe stel je vast dat iemand die een tentamen doet, degene is voor wie hij zich uitgeeft? Er wordt nagedacht over de inzet van webcams als studenten thuis een toets maken, maar waterdicht is het nog niet.

Van Oostendorp is niettemin erg enthousiast over de nieuwe vorm van onderwijs, vanwege de lage drempel en het wereldwijde bereik. En er is meer: "Misschien ben ik een naïeve idealist. Prediker zegt: 'Wie kennis vermeedert, vermeedert smart', maar ik geloof het tegenovergestelde. Door kennisverbreiding kunnen we veel van onze problemen oplossen. Bij de taalkunde is dat niet zo direct aanwijsbaar, toch ben ik ervan overtuigd dat ook taalkundigen als ik op deze manier een bijdrage kunnen leveren aan een betere wereld. Denk aan de negatieve oordelen over sommige talen. Mensen kunnen via de MOOC leren dat alle talen even boeiend zijn." <

Bij actuele gebeurtenissen duikt soms een metafoor op die ook snel weer verdwijnt. Over je eigen schaduw heen springen was er zo een. Erik van der Spek buigt zich voortaan maandelijks over beeldspraak die de tijdgeest vangt – en soms zelfs ook bepaalt.

Spirituele alzheimer

Iedere tijd heeft een ziekte waarin de angsten van de tijd weerspiegeld zijn, en de onze is alzheimer. Paus Franciscus wist wat hij deed toen hij in zijn kersttoespraak zijn kerkelijke ambtenaren bechtte van “spirituele alzheimer”.

Metaforische ziekten staan in een lange traditie. Susan Sontag beschreef dertig jaar geleden in *Ziekte als metafoor* hoe we in de negentiende en twintigste eeuw naar tuberculose en kanker keken. Kanker zou ontstaan als gevoelens onderdrukt werden, tuberculose werd gezien als een teken van een verhoogde gevoeligheid. In beide gevallen zag men de aandoe-ning ook als een karakterzwakte, een ziekte van een persoonlijkheid die zich niet had kunnen verwezenlijken. Daarmee werd ziekte verbonden met schuld.

Hoe zit dat bij alzheimer? Dat is uitgezocht door Linda Simon in haar artikel ‘Battling the ‘Invincible Predator’. Alzheimer’s Disease as Metaphor’ (2014). Het bekendste symptoom van alzheimer is geheugenverlies. Alzheimerpatiënten raken hun herinneringen kwijt. Maar doordat herinneringen en persoonlijkheid nauw met elkaar verbonden zijn, raakt de alzheimerpatiënt ook zijn persoonlijkheid kwijt.

De metafoor die Simon zelf het meest gebruikt om het effect van alzheimer weer te geven, is ‘erosie’, afslijting door de werking van wind, ijs en water. Je leest dat een persoonlijkheid ‘erodeert’ of ‘uitgehoud’ wordt. Het woord *hol* komt vaak terug in de beschrijving van patiënten: ze praten nog steeds, maar er zit geen gevoel of betekenis meer achter.

Spirituele alzheimer is dus een toestand waarin het geloof is geërodeerd, en waarin de geestelijken een geloof belijden dat ze niet meer ervaren. Een mooi beeld. Maar Franciscus neemt geen risico. Als hij zegt dat de curie geen klieken moet vormen, stelt hij: “Die maken je tot slaaf en groeien uit tot een vorm van kanker die de harmonie van de curie bedreigt.” Alleen alzheimer is blijkbaar niet voldoende.

Foto: Wikimedia

Paus Franciscus: curie heeft “spirituele alzheimer”.

ERIK VAN DER SPEK

In je broekje

“Ik heb een in je broekje-grap gemaakt”, schrijft iemand op Twitter. “Je moet met je tijd meegaan.”
In je broekje – ineens was het er.

Discussie over de vermeende ‘shariadriehoek’ in Den Haag.
“Shariadriehoek in je broekje.”

Amsterdamse grachtbewoner klaagt over te veel lawaai door toeristen. Er moeten juist meer luidruchtige rondvaarten en bierfietsen komen, zegt iemand anders.

“Bierfiets in je broekje.”

Campina introduceert lentevla.

“Lentevla in je broekje.”

In *Trouw*: “Hoe de hagedis aan zijn dubbele piemeltje komt.”

Onvermijdelijk: “Dubbele piemel in je broekje.”

In het televisieprogramma *Ik vertrek* heeft iemand het over een “geurbeleving”.

Kom er maar in, meerdere twitteraars: “Geurbeleving in je broekje.”

“Oké. Ik ga een Toyota Aygo aanschaffen. Voor elke kleinigheid bij BMW kan ik een hypotheek afsluiten. Duitse degelijkheid in je broekje.”

Voor deze bewerking is te weinig opslagruimte.

“Opslagruimte in je broekje!”

De oudste vermelding op internet die ik kon vinden is van januari 2011.

“Allerlei mensen gaan ineens ons #injebroekje overnemen!”, twittert @rddv vlak erna in maart 2011. En in augustus van dat jaar trekt @globalistaa de conclusie: “Oké, #injebroekje is dus niet zo’n heel gepast stopwoord voor op de werkvloer. #sorry.”

Jan Roos, die Binnenhofwatcher van Powned (Binnenhofwatcher in je broekje), claimt dat het van hem komt. Het zou zomaar kunnen, om met een iets ouder trendcliché te spreken. Ik denk dat we Roos als importeur moeten aanmerken, want in de VS bestaat de variant *in your pants* al heel lang. Daar is het meer een spelletje: wie kan bijvoorbeeld de meeste film- of boektitels verzinnen waar je *in your pants* achter kunt zetten? “The grapes of wrath in your pants.” “Something happened in your pants.” “Oh, play that thing in your pants.” “The color purple in your pants.” Enzovoort.

In Brabant schijnt *in oe boks* ook al vrij oud te zijn, al zijn daar op internet geen voorbeelden van. Voornaamste verschil: bij *pants* en *boks* denk je aan een man, bij *broekje* aan een vrouw.

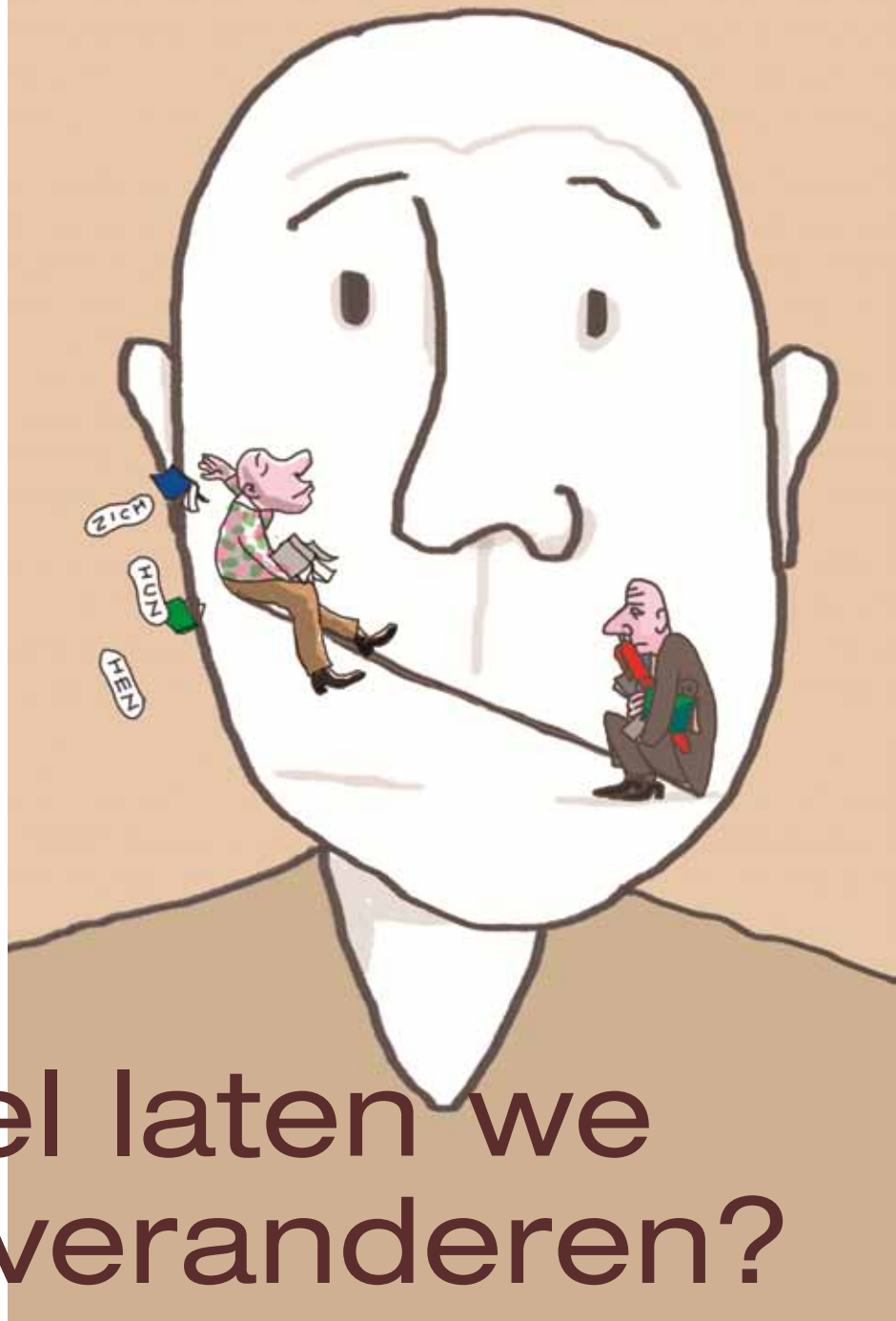
In je broekje – het combineert het honend ongeloof van *aan m’n reet* met de seksuele dubbelzinnigheid van *zei mijn vrouw van-nacht ook*.

Maar pas op, want zoals @dekatznviool op 22 januari jl. twitterde: “In je broekje is zó 2014.”

JAN KUITENBROUWER

Is taalverandering in feite taalverloeding? Zo ver wil schrijver en oud-hoogleraar Nederlands als tweede taal René Appel zeker niet gaan, maar sommige veranderingen gaan volgens hem wel in een héél hoog tempo.

RENÉ APPEL

Hoe snel laten we de taal veranderen?

Pleidooi voor een middenpositie

“E n dat betekent dat er ook buien ontwikkelen”, zegt weerman Marco Verhoef in het *NOS Journaal*. ‘Zich ontwikkelen’, roep ik naar het scherm, ‘dat er zich ook buien ontwikkelen’. Marco Verhoef trekt zich er niets van aan. Een volgende keer zal hij weer zeggen dat het de vraag is wat de warme lucht doet, “die op de oceaan bevindt”. Wederkerende voornaamwoorden als *zich* lijken in de gevarenszone te zitten. Ze worden steeds vaker weggelaten. Hieronder nog wat voorbeelden, afkomstig van de televisie of uit de krant.

- We willen horen wat er allemaal afspeelt rond burgemeester Hoes.
- Dat komt omdat ze niet realiseren wat er aan de hand is.

- We zullen Clarence blijven herinneren om zijn intellectuele interviews.
- Als de Schotten afscheiden, kan Madrid een referendum voor Catalonië niet weigeren.
- De kunst is te concentreren en je zenuwen in bedwang te houden.

Stel dat de weglating of verdwijning van het wederkerend voornaamwoord doorzet, hoe ‘erg’ is dat? Er is veel oppositie tegen dit soort veranderingen. Lees in dit blad de rubriek ‘Taalergernissen’ – waar niet voor niets het woordje *erg* in voorkomt – er maar op na. Taalverandering is in de visie van deze opposanten synoniem met taalverloeding. Daartegenover staan degenen die volhouden dat taal nu eenmaal een ‘levend verschijnsel’ is en dat veranderingen daarom ‘natuurlijk’ en dus ook onvermijdelijk zijn.

Laat ik ze de ‘realisten’ noemen, en de anderen de ‘normatieven’.

In discussies over taalverandering dan wel taalverloedering gaat het meestal niet over tamelijk onopvallende veranderingen, zoals de weglating van het wederkerend voornaamwoord, maar heel vaak over *hun* in ‘Hun hebben het gedaan’, of *als* in ‘Marloes doet het beter als Sophie.’ Daarnaast zijn er allerlei andere vernieuwingen, zoals:

- de Poldernederlandse uitspraak van sommige klinkers, enigszins karikaturaal weergegeven in ‘Jaai blaaift baai maai’;
- de uitbreiding van het toepassingsgebied van het voorzetsel *naar* – zo hoorde ik onlangs iemand tegen mensen zeggen dat ze de vinger “naar de zere plek” moesten leggen;
- het sterk toegenomen bereik van een woord als *neerzetten* – er wordt bijvoorbeeld nooit meer iemand als bedrieger ‘afgeschilderd’, maar altijd ‘neergezet’;
- en last but not least de enorme toename van Engelse leenwoorden.

Voor vrijwel alle gevallen geldt weer dat de normatieven zich ertegen verzetten en dat de realisten er positief tegenover staan, of er de schouders over ophalen.

Subjectieve waardering

Wat zijn nu de argumenten van beide partijen? De normatieven beschouwen vernieuwingen vaak als onnodig of lelijk. In hun ogen wordt het Nederlands – dat wil zeggen het Standaardnederlands zoals zij dat kennen – gecorrumpeerd of te grabbel gegooid. Dat lijkt me wat ver gaan, maar het esthetische argument spreekt mij wel aan. Volgens degenen die positief staan tegenover taalverandering is dat onzin: de ene taalvariant is niet objectief mooier dan de andere. Daar valt tegen in te brengen dat het ook niet om een objectieve uitspraak gaat, maar puur om subjectieve waardering. Over allerlei cultuuruitingen spreken we een esthetisch oordeel uit, waarom zou je zo’n oordeel niet mogen vellen bij een typische cultuuruiting als taal?

Een ander argument van de normatieven betreft de gebruikswaarde van de taal. Als een taal snel en veel verandert, ontstaan er op z’n minst problemen bij het lezen van oudere teksten. Bepaalde vernieuwingen kunnen ook leiden tot interpretatieproblemen, bijvoorbeeld bij het gebruik van *als* in plaats van *dan* als voegwoord van vergelijking. Neem bijvoorbeeld de zin ‘Het lichaam verbrandt minder calorieën dan we denken.’ Met *als* in plaats van *dan* wordt die dubbelzinnig. Ten slotte ondergraaft volgens de normatieven het toenemend gebruik van Engelse woorden en uitdrukkingen de functie van het Nederlands als algemeen aanvaarde cultuurtaal voor Nederland en Vlaanderen.

De realisten zullen hiertegenover stellen dat opwerpen tegen taalverandering gelijkstaat aan het vechten tegen windmolens; die veranderingen vinden tóch wel plaats. Het al of niet lelijk vinden van bepaalde taalvormen? Dat is volgens de realisten dus niet relevant; bovendien is het een kwestie van

Wie beslist eigenlijk wat de standaardtaal is? Het ontluisterende antwoord is: niemand.

wennen, een volgende generatie weet niet beter. Betekenisverwarring vanwege vernieuwingen is in de ogen van de realisten ook iets marginaals. Bovendien is de taal nu ook al vaak dubbelzinnig, maar wordt die dubbelzinnigheid door de context en de kennis van de taalgebruikers bijna altijd opgeheven. En de invloed van het Engels? Talen nemen nu eenmaal altijd woorden van elkaar over, ook het Nederlands, vroeger vooral van het Latijn en het Frans, tegenwoordig van het Engels, dus ‘who cares’?

Groen grammaticaboekje

Bij discussies over taalverandering gaat het vaak over de standaardtaal. Maar de vraag is: wat is eigenlijk de standaardtaal, wie beslist wat de standaard is? Het ontluisterende antwoord is: niemand. In Nederland is alleen de spelling officieel vastgelegd, in het Groene Boekje; de grammatica en de uitspraak zijn overgeleverd aan de taalgebruikers, en de woordenschat aan de (commerciële) woordenboekmakers. Voor de grammatica beschikken we wel over de *Algemene Nederlandse Spraakkunst* (ANS), maar die beschrijft alleen wat er voorkomt. Zo zegt de ANS op z’n hoogst dat in bijvoorbeeld ‘Hij heeft het aan hen/hun gegeven’ de ene vorm (*hen*) stilistisch hoger gewaardeerd wordt of meer in schrijftaal voorkomt dan de andere (*hun*).

Gelet op deze situatie is het vreemd dat er over het algemeen wél wordt verondersteld dat er zo’n officieel vastgelegd of gecodificeerd Standaardnederlands bestaat. Maar er is simpelweg geen Groen grammaticaboekje. Denk eens aan een leerling op een middelbare school, die in een opstel schrijft: ‘Het plan wat we toen bedachten ...’ Zijn lerares (van de oude stempel?) geeft het gecorrigeerde opstel aan hem terug, met een rode streep door *wat* en daarbij geschreven: *dat*. Stel dat die leerling deze correctie niet accepteert en aan de lerares vraagt waar officieel is vermeld dat *wat* in dit geval niet mag of niet goed is. De lerares staat dan met de mond vol tanden; ze kan alleen iets zeggen als: ‘Ja, dat is nu eenmaal het Standaardnederlands, dat is een soort afspraak’, en daarbij misschien nog wijzen op wat hierover wordt gemeld in taaladviesboeken en door taaladviseurs. Maar wat moet ze zeggen als de leerling een paar dagen later terugkomt met het door een minister in het *NOS Journaal* uitgesproken zinnetje ‘Het beleid wat we gaan implementeren, bestaat uit ...’?

Voortschrijdend inzicht

Normatieven versus realisten, het zal altijd wel een strijd blijven. In de jaren zeventig van de vorige eeuw was ik zelf een van de auteurs van de veelgebruikte Aula-pocket *Sociolinguïstiek*. De socio-

Klokhuis

linguïstiek bestudeert wat er met de taal gebeurt in de taalgemeenschap, en is wars van elke normatieve beoordeling. Inmiddels – dat schijnt voortschrijdend inzicht te heten – denk ik er iets anders over, en kies ik voor een positie midden tussen normatieven en realisten. Dat komt onder meer door een groeiende weerzin tegen dogma's of absolute waarheden.

Daarom verzet ik me tegen een uitspraak als 'We moeten de taal houden zoals hij is', maar net zo goed tegen 'Taal verandert nu eenmaal.' Dat laatste maakt een passieve, gelaten indruk: het gebeurt nu eenmaal, laten we ons er maar bij neerleggen. Die houding leidt tot een 'moet kunnen'-ideologie, die misschien adequaat was in de jaren zeventig toen er veel vrijheden moesten worden bevochten, maar die nu achterhaald lijkt. De visie van de normatieven is ook niet aantrekkelijk, simpelweg omdat die niet vol te houden is. Het gepropageerde Standaardnederlands anno 2014 verschilt immers ook van pakweg het Nederlands dat in 1914 als norm werd beschouwd.

Wat betreft mijn persoonlijke ontwikkeling: ik ben waarschijnlijk verder afgedreven van de sociolinguïstiek en haar principes en laat me meer leiden door cultureel bepaalde uitgangspunten. Dat kan een gevolg zijn van het feit dat ik ruim tien jaar geleden de universiteit vaarwel heb gezegd om me vrijwel volledig aan het schrijven te wijden. Een enigszins stabiele standaardtaal in de Nederlandse taalgemeenschap lijkt me van groot cultureel belang. Mijn middenpositie is ook te zien als een toepassing van de wet van actie en reactie. De actie is de (veronderstelde) taalverandering en de reactie het bezwaar dat daartegen wordt gemaakt. Uiteindelijk kan – via het puur Nederlandse poldermodel – een voor iedereen aanvaardbaar compromis worden bereikt.

Taalforum

Ik kies dus voor een middenpositie. Hoe zou dit er in de praktijk uit kunnen zien? Ik zie wel iets in een door de Nederlandse Taalunie in te stellen commissie. Laten we die het Taalforum noemen, of de Taalwacht – hoewel die laatste term misschien te militairistisch klinkt. Al een aantal jaren functioneert er iets dergelijks: het Taaladviesoverleg van de Taalunie, dat bestaat uit Nederlandse en Vlaamse taaladviseurs. Het Taalforum dat ik voor ogen heb, is breder van samenstelling; er zouden ook andere 'bewakers' van de taal in moeten, zoals docenten, wetenschappers, journalisten en schrijvers. Deze commissie moet zichtbaarder zijn dan het toch wat op de achtergrond opererende Taaladviesoverleg. Het Taalforum kan met gezag taalvernieuwingen aan de orde stellen, en op de rem trappen als het te ver en te snel gaat.

Zoals ook Jan Kuitenbrouwer vorig jaar juni al in *Onze Taal* schreef, is het vasthouden aan een bepaalde conventie voor veel taalgebruikers belangrijk. Veranderingen vinden toch wel plaats, maar door de oppositie van normatieven gebeurt het hopelijk geleidelijk en met mate. "Geleidelijk en met mate" – begin ik echt oud te worden? <

In de keuken sneed ik een appel doormidden. In het binnenste van de appel zat een kern, met donkere pitjes erin en een soort doorzichtig vlies eromheen. Hoe noem je die kern? Klokhuis. Maar waarom? Met een klok of een huis heeft de appelkern niet veel te maken, voorzover ik kan zien. Maar daar willen de etymologiewoordenboeken niets van weten. Ze zijn allemaal opmerkelijk eensgezind en resoluut in hun uitleg: ons woord *klok-huis* is hetzelfde woord als het Middelnederlandse *cloc-huus*, en ook toen al zagen de mensen er een overeenkomst in die ik nu niet zie.

De appelkern met zijn hokjes met appelzaadjes deed de gemiddelde Middelnederlander dus denken aan een klokhuis. Een klokhuis is een "gebouw of bouwsel – al of niet in den vorm van een toren – waarin één of meer (...) klokken hangen", zoals het *Woordenboek der Nederlandsche Taal* (WNT) zegt. Toch kon ik, na nog wat meer appels doormidden gesneden te hebben, in het inwendige nergens een klokkentoren vinden. Alleen met heel veel moeite, en met wat goede wil, zag ik de overeenkomst met de galmgaten in zo'n toren, met daarin opgehangen de appelzaadjesvormige klokken.

Zouden ze in andere talen ook al eeuwenlang zo vanzelfsprekend aan klokkengebouwen denken als ze in hun buitenlandse keukens een appel doormidden snijden? Nee. In andere talen spreken ze gewoon van de kern van een appel, of van de pit: Engels *core*, Duits *Kern*, Italiaans *nucleo*, Frans *noyau*. Het steekt allemaal wat magertjes af bij dat bijzondere woord in onze taal.

Het WNT meldt dat *klokhuis* ook figuurlijk kan worden gebruikt voor "iemand's binnenste, ziel". Ook dat is mooi. Misschien kunnen we dan in het vervolg spreken van de ziel van de appel, als we het inwendige zaadhuisje bedoelen. Ik beloof dat ik in de keuken de scherpe kartels van het fruitmes voortaan iets bedachtzamer door de appel zal laten gaan: het snijdt hem door de ziel.

GUUS MIDDAG

Foto: Raymond Noë

‘Gekaapte brieven’ tonen oude beleefdheidsvormen

In de zeventiende eeuw veranderden de aanspreekvormen in het Nederlands. Brieven van gewone mensen laten daar iets van zien.

MARC VAN OOSTENDORP

In 1664 schreef de zeemannsvrouw Maartje Jaspers een aanhankelijk briefje. “Ik verlang er erg naar”, meldde ze haar man Gerrit, “om van *ul* een brief te krijgen, want sinds 3 mei heb ik niets meer van *ul* gezien (...) o, doe me een plezier en schrijf onmiddellijk zodra als *ghi* kunt hoe het daar met *ul* is en hoe het daar gaat en of *ie* de tabak al ver-koopt”.

Ik heb Maartjes woorden omgezet naar modern Nederlands en cursiveringen toegevoegd, maar de oorspronkelijke vormen waarmee ze Gerrit aansprak (*ul*, *ghi*, *ie*) heb ik laten staan. Daar is namelijk iets raadselachtigs mee. Waarom schreef Maartje eerst een paar keer *ul* aan haar man – een ooit hyperbeleefde vorm die waarschijnlijk een afkorting was van *uw liefde* – en dan op het laatst ineens *ie*, dat stond voor *je*? Liet ze aan het eind van haar brief ineens alle vormelijkheid varen en werd ze intiem? Maar waarom deed ze dat dan terwijl ze naar de tabakshandel informeerde?

Lagere klassen

De Leidse neerlandici Gijsbert Rutten en Marijke van der Wal schrijven over Maartjes brief in hun onlangs verschenen *Letters as loot* (‘Brieven als buit’). In dat boek beschrijven ze de geschiedenis van het Nederlands van de zeventiende en achttiende eeuw aan de hand van brieven die in-

Zeventiende- en achttiende-eeuwse brieven uit het project ‘Brieven als buit’.

dertijd van en aan Nederlandse zeelieden geschreven werden. Die brieven werden gekaapt door de Engelsen, met wie de Nederlanders in oorlog waren, zijn eeuwenlang bewaard, en werden pas vrij recent vrijgegeven. Ze waren door ‘gewone’ mensen geschreven, die niet speciaal hun best deden op hun teksten, en bieden daardoor een inkijkje in de alledaagse taal.

Zoals wat er gebeurde met de aanspreekvorm. Het *du* dat we tijdens de Middeleeuwen met het Duits deelden, was in veel regio’s in Nederland in de zeventiende eeuw al verschoven naar *jij*, al werd die vorm vooral gebruikt door mensen uit de lagere klassen. In de hogere klassen schreven echtgenoten nog in beleefdheidsvormen aan elkaar.

Maar ook die beleefdheidsvormen zelf waren in beweging. In de vijftiende en de zestiende eeuw gebruikten mensen in brieven nog het genoemde *ul*, maar vanaf de zeventiende eeuw begon

dit te verschuiven naar *ue*, wat mogelijk stond voor *uwe edele* of *uwe edelheid*.

Beleefde bijklank

Rutten en Van der Wal laten zien dat dit waarschijnlijk kwam doordat de betekenis van *ul* gaandeweg verbleekte – het was niet meer zo heel erg beleefd, het werd een betekenisloze formule. Daardoor ontstond er behoefte aan een nieuwe, écht beleefde vorm. En dat werd dus ergens in de zeventiende eeuw *ue*.

Maartje Jaspers moet haar brief hebben geschreven in de tijd van de omslag van *ul* naar *ue*. Ze schreef nog wel *ul*, maar dat klonk eigenlijk al niet meer zo beleefd, zodat aan het eind – misschien kreeg ze haast, misschien vergat ze zichzelf en haar poging tot schrijftaal, en zag ze haar Gerrit ineens voor zich – toch nog even *je* om de hoek kwam kijken. Waarmee ze ons, eeuwen later, een inkijkje gaf in haar veranderende taal. <

Een staalkaart van stijlfiguren, dat is het *Groot retorisch woordenboek*. De Vlaamse classicus en veelschrijver Paul Claes heeft er jaren titanenarbeid voor verricht. Een gesprek over verstofte kaartenbakken, Nederlandse literatuur en het verschil tussen metaforen en metonymie.

JAAP DE JONG

Foto: © Isabelle Pateer / Otherwayes

De tjokvolle gereedschapskist van de retórica

Paul Claes over zijn *Groot retorisch woordenboek*

Politici en advocaten weten al eeuwenlang dat de vorm van hun verhalen bijna even belangrijk is als de inhoud ervan. Al vanaf de Oudheid zijn deskundigen in de wel-sprekendheid, oftewel de retórica, bezig de stijlfiguren in kaart te brengen die een boodschap zo duidelijk, spannend en indringend mogelijk over kunnen brengen – handigheidjes om lezers en luisteraars beter te informeren, te verleiden en te overtuigen.

Via schoolboeken als Lodewicks *Litteraire kunst* is een beperkte verzameling stijlmiddelen onderdeel van onze middelbareschoolkennis geworden. Bijna iedereen heeft op die manier wel kennigemaakt met metaforen, ritmische herhaling, overdrijving en ironie.

‘Greed is good’

Maar als de gereedschapskist van de retórica écht wijd opengaat, vergaap je je aan het assortiment

van hamertjes en voorhamers, priemen, schroevendraaiers en boren. Voor de beginnende klusser kan het intimiderend zijn: al die subsoorten en al die rare namen en verschillende gebruiksaanwijzingen. Voor wie een spijker net zo makkelijk met een voorhamer het hout in geslagen kan worden, is het allemaal te veel en te gedetailleerd. Maar wie een topklusser in de taal wil worden, kan zijn hart ophalen aan de stijlfiguren in het *Groot retorisch woordenboek*. *Lexicon van stijlfiguren*, dat Paul Claes schreef in samenwerking met Eric Hulsens en dat eind maart bij Uitgeverij Vantilt is verschenen. Daarin worden maar liefst duizend stijlfiguren gepresenteerd.

Het is het 117de boek van Paul Claes (zie ook het kader op de bladzijde hiernaast). Tijd voor een gesprek met de Vlaamse classicus, die als docent en schrijver al vele jaren het belang van retorische kennis bepleit.

Veelschrijver Paul Claes

De werkklust van Paul Claes (Leuven, 1943) is legendarisch. In 2011 verscheen zijn honderdste boek; het *Groot retorisch woordenboek* is boek nummer 117. Hij publiceerde verzamelingen essays als *De mot zit in de mythe* (1984) en *Echo's echo's. De kunst van de allusie* (1988). Hij schreef poëzie (*De zonen van de zon*, 2008), romans (*De kameleon*, 2001), vertalingen (Rimbaud, James Joyce) en bloemlezingen. Claes schreef in diverse talen, waaronder Frans, Engels en zelfs Latijn (als Paulus Nicolaus). “En er zijn nog vier boeken onderweg”, aldus Claes. Vanwaar die dadendrang? Claes: “Ik ben journalist geweest en ken geen angst voor het witte vel. Door mijn werk voor *De Standaard* en als sportverslaggever voor de radio leerde ik snel werken, van stijl wisselen en op maat schrijven. Eerst heb ik klassieke talen gestudeerd en later Nederlandse en Engelse letteren en communicatiewetenschappen. Ik lees en weet tamelijk veel, en wil dat nu eenmaal graag delen.”

“Zoals ik les gaf, schrijf ik ook: zo duidelijk en beknopt mogelijk. Als leraar gaf ik Latijn en daarna werd ik wetenschappelijk medewerker – eerst in Nijmegen, later in Gent, Antwerpen en Leuven. Toen onder invloed van de didactici de hoorcolleges in Nijmegen werden vervangen door werkcolleges vond ik dat jammer. Ik houd meer van mijn verhalen dan van de referaten van studenten, die nog te weinig weten om ze echt boeiend te maken. Nu ik gepensioneerd ben, heb ik helemaal mijn handen vrij voor het schrijven van en over literatuur.”

Wat is het nut van dit boek?

“Stijlfiguren zijn meer dan ooit aanwezig. Denk maar aan pakkende slogans in speeches, zoals ‘Yes, we can’ (Barack Obama), en de alliteratie ‘Greed is good’ (een uitspraak van het karakter Gordon Gekko uit de film *Wall Street*, overgenomen door de Londense burgemeester Boris Johnson). Maar ook reclame zit er vol mee. Bijvoorbeeld parallelie en alliteratie in ‘Wast een berg, kost een beetje’ en rijm in ‘Onze haring is een openbaring’. Ons lexicon heeft dan ook een kritische functie: het kan helpen retorische trucs en hun effecten te doorzien. En je kunt natuurlijk ook lachen om de voorbeelden van taalacrobatiek en manieren van verleiding met stijl.”

“Ons lexicon heeft ook een kritische functie: het kan helpen retorische trucs en hun effecten te doorzien.”

Wat was uw eerste bewuste stijlfiguur?

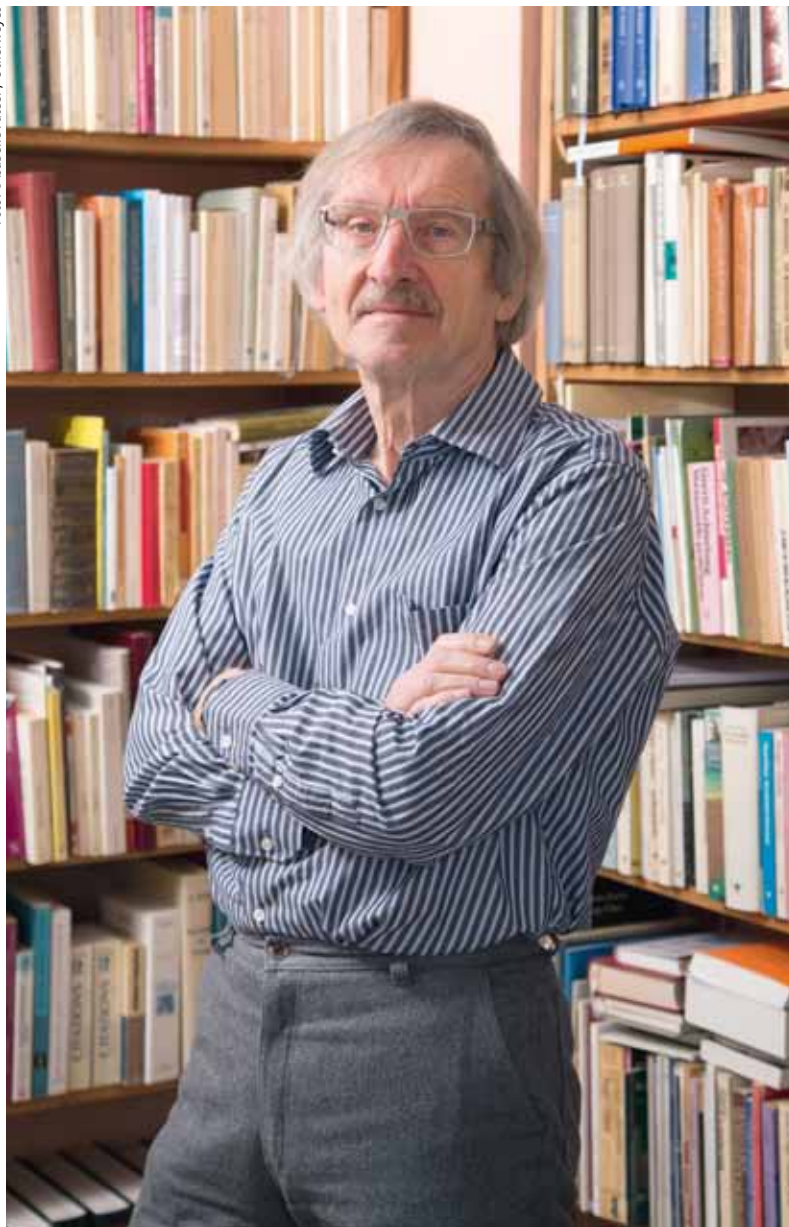
“Bij Latijn lezen we op de middelbare school de Aeneïs van Vergilius. De eerste zin luidde: ‘Arma virumque cano, Troiae qui primus ab oris.’ Dat werd vertaald als: ‘De wapenfeiten bezing ik van de held die als eerste vanaf de kusten van Troje (...)’, maar tegelijk leerden we dat geen enkel woord in zijn

gewone betekenis werd gebruikt. *Arma*, dat hier vertaald werd als ‘wapenfeiten’, betekent normaal gesproken ‘wapens’ en *virum*, ‘man’, is hier ‘held’. Wat ook opvalt, is dat er in de Latijnse tekst letterlijk staat ‘de wapenfeiten en de man bezing ik’. Je zou hier in het dagelijkse taalgebruik misschien zeggen ‘de wapenfeiten ván de man’. Later leerde ik dat zo’n combinatie met *en* voor bijvoorbeeld een bezitsrelatie een ‘hendiadys’ heet. Ik viel als een blok voor die speciale taal. De dichter ontregelt hier de gewone taal met stijlfiguren. Ik leerde stijlfiguren zien als transformaties van de taal. In de retorica zijn al die stijlregels beschreven, en dat vakgebied is me altijd blijven boeien.”

Verstoffen

“Onze zogenaamd ontregelende moderne dichters doen in vergelijking met Vergilius weinig met hun taal. Het is vaak gewoon Nederlands met een kleine verwisseling van woorden, niet bepaald een uitputting van de mogelijkheden. Iemand die daar wél in excelleerde, was de experimentele schrijver en dichter Daniël Robberechts. Met hem heb ik ooit in de jaren zeventig geprobeerd alle soorten transformaties en ontregelingsen te illustreren aan de hand van het zinnetje ‘Ik hou van jou.’” (Zie ook het kader op bladzijde 93.)

“In die tijd was ook de Groupe μ (mu) ontstaan, zeven taalkundigen uit Luik die alle stijlfiguren met een wetenschappelijk systeem probeerden in te

Paul Claes: "Claus en Lucebert begrijp je beter als je oog krijgt voor metonymische verschuivingen."

delen. Robberechts wilde toen een literaire tekst maken waarin al die stijlfiguren systematisch gebruikt werden. Dat fascinerende project, *Totaaltekst*, heeft hij nooit afgemaakt, maar na zijn zelfgekozen dood is het wel gepubliceerd in zijn *Nagelaten werk* (1994). In mijn samenwerking met Robberechts ligt de kiem van het stijlfigurenboek."

Het schrijven van een retorisch woordenboek vereist een grote belesenheid en een sterke maag: antiparastase, praeteritio, uchronie – het lijkt wel apothekersjargon met ultrasubtiële onderverdelingen.

"In de jaren zeventig ben ik dus al begonnen aan dit grote project. We legden kaartenbakken aan vol met voorbeelden van stijlfiguren uit literatuur en reclame. Dat project kwam door de zelfmoord van Robberechts nooit af en die kaartenbakken stonden te verstoffen. Totdat ik door mijn pensionering weer tijd kreeg, en mijn oude makker en germanist Eric Hulsens bereid vond die fiches uit te tikken, voorbeelden uit het Duits toe te voegen en te sparren bij

die soms lastige indelingen en analyses van functies van stijlfiguren. We hebben samen drie jaar gewerkt aan dit boek. We hebben wel geprobeerd de Griekse en Latijnse termen te vertalen. Dan werd *paradox* bijvoorbeeld 'het ongerijmde', maar dat bleek toch niet te werken."

Het verkeerde woord

Een van de sterke kanten van het boek is het voorbeeldmateriaal dat u hebt verzameld. Met aandacht voor toverspreuken, kabbalistiek, taal-spelletjes. Zo behandelen jullie oogrijm als "In december eten ze nog camember" van Lévi Weemoedt. Veel Multatuli, Hugo Claus, Guido Gezelle, Bilderdijk. Maar vooral klassieke literaire voorbeelden ...

"We hebben zeker veel buitenlandse voorbeelden in ons boek opgenomen. De literatuur van de Nederlanden loopt internationaal gezien dan ook niet bepaald voorop. Onze romantische literatuur kwam honderd jaar na de Franse en Duitse, de experimentele poëzie vijftig jaar na de Franse surrealisten. De

"De voorbeelden uit reclame, cabaret, popmuziek en media bleken na al die jaren verouderd te zijn."

typische renaissancistische stijlfiguren als 'conchetto' (vernuftige wending) zijn in Italië veel gebruikt en later in de Nederlanden overgenomen. Dat zien neerlandici te weinig, omdat ze die buitenlandse literatuur te weinig kennen. Je zou onze literatuur heel goed kunnen beschrijven als een afschrijfliteratuur van het buitenland."

Wel jammer dat u vooral voorbeelden uit de 'hoge' cultuur hebt gekozen. Weinig uit reclame, cabaret, popmuziek en media, wat voor het beoogde publiek van al dan niet professionele schrijvers, copywriters en journalisten relevant zou kunnen zijn.

"Met Robberechts heb ik destijds wel zulke voorbeelden verzameld, maar die bleken na al die jaren verouderd te zijn en niet meer herkend te worden. Het voordeel van onze klassieke voorbeelden is dat je die niet meteen na een paar jaar weer hoeft te actualiseren."

Voor welke van alle stijlfiguren die u hebt beschreven, hebt u een zwak?

"Ik wil een lans breken voor metonymie. Je ziet het overal, bijvoorbeeld in *blauwhelm* of *scherpe tong*. Dat we het woord *pers* gebruiken, als we de journalistiek bedoelen. In de stijlanalyses wordt tegenwoordig alles maar tot metaforen herleid, en metonymie lijkt een verouderd begrip. Maar in ons taalgebruik en in experimentele poëzie zijn veel effecten juist metonymisch van aard: datgene waarmee er wordt vergeleken wordt niet genoemd. In de Bijbel

lees je bijvoorbeeld ‘mijn lendenen’ als bedoeld wordt ‘geslachtsorgaan’. Dan is er een typisch metonymische betekenisverschuiving. En Hugo Claus schrijft ergens in zijn dichtbundel *Heer Everzwijn* ‘morele herbewapening’ als hij bedoelt ‘het christendom’. Claus en ook andere dichters, zoals Lucebert, begrijp je beter als je oog krijgt voor dit soort metonymische verschuivingen, die enig denkwerk vragen. Ze gebruiken bewust het ‘verkeerde’ woord. Die metonymie zie je ook in een variant op ‘Ik hou van jou’ als je zegt: ‘Mijn hart klopt voor jou’ of ‘Ik geef je mijn hart.’” <

Lezers van *Onze Taal* kunnen het *Groot retorisch woordenboek* met korting kopen. Zie daarvoor de aanbieding op bladzijde 100.

Negen keer ‘Ik hou van jou’

De meeste mensen kennen uit hun middelbare-schooltijd nog wel stijlfiguren als de metafoer en de anticlimax. Maar er zijn er veel meer. In het *Groot retorisch woordenboek* zijn de honderden stijlfiguren onderverdeeld naar taalniveau in negen soorten. Een toelichting aan de hand van één enkel zinnetje: ‘Ik hou van jou.’

1 (Typo)grafische figuren zijn veranderingen (‘transformaties’ genoemd) op het gebied van gedrukte of geschreven taal: er wordt dan gebruikgemaakt van bijzondere lettertekens, accenten, leestekens (zoals komma’s) en bladtekens (zetspiegel, interlinie, spatiering). Bijvoorbeeld: ‘IK HOU VAN JOU.’ Hier geven de hoofdletters extra nadruk.

2 Fonische figuren (‘klankfiguren’) zijn veranderingen op het gebied van klanken van gesproken taal. Bijvoorbeeld: ‘Ik houd van jou.’ Met de *d* aan het eind van het woord *houd* klinkt het formeler en onechter.

3 Lexicale figuren zijn veranderingen op het gebied van de woordkeus. Bijvoorbeeld: ‘Ik heb je lief.’

4 Syntactische figuren zijn veranderingen op het gebied van de zinsbouw. Bijvoorbeeld: ‘Van jou hou ik.’

5 Semantische figuren zijn veranderingen op het gebied van de woordbetekenis. Bijvoorbeeld: ‘Ik sta in vuur en vlam voor je.’

6 Logische figuren zijn veranderingen op het gebied van de logica van een taaluiting. Bijvoorbeeld ironie in: ‘Ik hou niet van jou’ – pesterig gebruikt, terwijl de schrijver precies het tegenovergestelde bedoelt.

7 Pragmatische figuren zijn veranderingen die de zinskern inbedden in een zogeheten taalhandeling (een uiting die gedaan wordt met een specifiek communicatief doel). Bijvoorbeeld: ‘Hoe kun je eraan twifelen dat ik van je hou?’

8 Narratieve figuren (‘vertelfiguren’) zijn veranderingen op het gebied van het verhaal of de verteller. Bijvoorbeeld: ‘Hij vertelde haar dat hij nog steeds van haar hield.’

9 Intertekstuele figuren zijn veranderingen op het gebied van de relaties tussen teksten. Bijvoorbeeld: ‘Je t’aime moi non plus’, een toespeling op het liedje van Serge Gainsbourg.

Zij

Nu zo veel beroemdheden – Lena Dunham, Beyoncé, Anne Hathaway – zich ineens feminist noemen, of zelfs #feminist, omdat dat een tikkeltje cooler klinkt, schoot het mij te binnen dat er vroeger een hele feministische taal bestond, waarvan maar weinig over is.

Het mooiste voorbeeld daarvan vind ik de Karwijven, over wie ik pas hoorde toen deze groepering al opgeheven was. Mijn vriend, die in de jaren tachtig kind was, kende de Karwijven, want zij verbouwden zijn kleine kinderkamertje tot hoogslaperparadijs. Tja, zijn moeder was erg in het feministiese gedachtegoed, zoals je dat toen schreef, en zij kende die Karwijven, en geloof me, als ze nog bestonden dan huurde ik ze zelf ook voor ieder karwei in.

Toch duikt er soms nog een woord op dat me aan de hoogfeministische tijden doet denken. Op het Singel in Amsterdam heb je bijvoorbeeld een fietsenmaker die Zijwind heet. Eerst heb je daar niets door, omdat alle mensen die er werken kort haar hebben en met smeer besmeurd zijn, maar na een tijdje denk je: hé, hier werken alleen maar vrouwen! En dan denk je: ah, vandaar Zijwind. Zelf had ik Zijwieltjes trouwens passender gevonden voor die zaak, want dat heeft echt met fietsen te maken, en klinkt ook nog heel vriendelijk.

Feministen komen, hoewel ik met ze sympathiseer, sowieso vaak niet verder dan het incorporeren van het woord *zij* in hun woorden om ze feministisch te maken. Het blad *Opzij*, bijvoorbeeld, heet natuurlijk zo omdat het nog stamt uit de tijd dat vrouwen de mannen opzij wilden duwen, maar *zij* zit er ook in.

Dubbel feministisch bingo.

Ooit was ik bij een Nederlands-Amerikaanse die in New York een feministisch tijdschrift had opgericht, en dat heette *Bust*. Ze had zich door *Opzij* laten inspireren bij de naamgeving, zei ze. *Bust* betekent iets als ‘Knal!’ (door het glazen plafond) maar het betekent ook ‘boezem’. Alweer dubbel raak, dus.

Maar het mist de doldriestheid uit de vroeg-feministische tijden, waarin vrouwen opmerkelijk vaak hun orkesten, boekhandels en andere collectiefjes noemden naar exact dát waar ze geen zin meer in hadden: het huishouden.

Je had vroeger bijvoorbeeld twee feministische vrouwenbands, Linda Luxaflex en FC Gerania. Dus van de geraniums waar je juist niet meer achter wilde zitten, en de luxaflex die je daarbij niet wilde afstoffen, als rechtgeaarde feminist. En je had ook De bonte was, een uitgeverij. Van de bonte was die die vrouwen juist niet meer wilden doen.

Dat vind ik wat deprimerend. Dat je je noemt naar datgene waar je je tegen verzet.

Gelukkig is die taaltrend opgehouden in feministische kringen. Kennelijk zijn er dus toch al een paar problemen opgelost.

AAF BRANDT CORSTIUS

In de rubriek
'Woordsprong'
maandelijks aandacht voor de
oorsprong van
allerlei woorden.

Sallemanders!

In 1287 schreef de beroemde dichter en geleerde Jacob van Maerlant in zijn natuurency-clopedie *Der naturen bloeme*: "Salamandra es een maniere van serpentes die in den viere leven", oftewel: een salamander is een soort kruipend dier dat in het vuur leeft. Maerlant is de eerste die in een Nederlandse tekst het woord *salamander* gebruikt. Het is een leenwoord uit het Latijn, dat het op zijn beurt heeft ontleend aan het Griekse *salamandra*.

Vreemd woord

In het Nederlands is het woord *salamander* altijd een vreemd, geleerd woord gebleven. Dat blijkt uit de spelling: je zou verwachten dat een dergelijk oud leenwoord in de loop van de tijd aan het Nederlands zou zijn aangepast tot iets als *zallamander* of *zelmander*. Vergelijkbare oude Latijnse leenwoorden als *salmo* en *saccus* zijn immers inmiddels veranderd in *zalm* en *zak*. Bij *salamander* heeft een dergelijke aanpassing niet plaatsgevonden, waarbij wellicht een rol heeft gespeeld dat de familie van salamanders aan het eind van de achttiende eeuw van Linnaeus de wetenschappelijke naam *Salamandra* kreeg.

In de dialecten zijn andere inheemse benamingen in omloop. Die namen slaan op de inheemse bruin-zwarte watersalamander, die erg op een hagedis lijkt. Daarom werden en worden de namen van de salamander en de hagedis in de volksmond nogal eens door elkaar gehaald. In Brabantse en Limburgse dialecten worden voor de salamander dan ook *hagedis* en varianten als *hekkefis*, *harredis*, *ekvis* en *ektis* gebruikt. Het woord *hagedis* zelf is een volksetymologische verandering van een oudere naam: uit de

Duitse benaming *Eidechse* en de oudste Nederlandse benamingen *egedis* en *egetisse*, bekend sinds de dertiende eeuw, blijkt dat de *h-* later is toegevoegd, onder invloed van *haag* of *heg*: het dier wordt immers vaak in hagen en op muren aangetroffen.

Vuursalamander

Maerlant doelde in *Der naturen bloeme* op de vuursalamander of gevlekte landsalamander, een salamandersoort die tegenwoordig vooral nog in kleine delen van Limburg en België voorkomt. Hij had zijn biologische kennis van de vuursalamander uit klassieke bronnen. In de Klassieke Oudheid en de Middeleeuwen was het geloof wijdverbreid dat deze salamander in vuur in leven bleef. Deze bizarre misvatting was waarschijnlijk ingegeven door de opvallend geel-zwarte kleur van de salamander, waardoor het lijkt of hij in brand staat.

Doordat de salamander de vuurproef kon doorstaan, werd hij in de middeleeuwse alchemie het symbool van onsterfelijkheid en eeuwigheid. Zo werd het dier het zinnebeeld van de scheikunde. In 1680 verscheen in Amsterdam een chemisch handboek onder de titel *De brandende salamander*.

Toen het Franse bedrijf Caboché in de negentiende eeuw een geschikte naam zocht voor een kleine, zuinige, verplaatsbare kachel, lag 'La salamandre' voor de hand: als merkbeeld koos men voor een vuurspuwende salamander. Vanaf 1883 werden de 'salamanderkachels', vaak kortweg 'salamanders' genoemd, internationaal een groot succes, en de merknaam ontwikkelde zich tot een algemene benaming. De Franse kachelnaam is als leenwoord onder meer in het Engels, het Portugees, het Spaans en het Nederlands beland. Zo begint Harry Mulisch zijn roman *De aanslag* (1982), waarvan de openings-scène speelt in de winter van 1945, als volgt: "Het was avond,

rond half acht. De salamander had een paar uur zacht gebrand op wat houtblokken, maar nu was hij weer koud." Anno 2015 wordt er nog maar weinig met salamanderkachels gestookt, maar in de horeca is *salamander* nog volop in omloop als benaming van een professioneel verwarmingstoestel dat gebruikt wordt om brood te toasten en gerechten te verhitten of warm te houden.

Pockets

In 1934 werd door de Amsterdamse uitgever Querido de 'Salamander'-reeks gestart, een serie goedkope heruitgaven van romans die tot 1996 zou worden voortgezet. Querido schreef in 1934 bij het verschijnen van de eerste zes deeltjes dat het zijn streven was "vele prachtige romans in herdruk te doen herleven en aan de vergetelheid te ontrukken". De aan de salamander toegeschreven onsterfelijkheid was dus een motief voor de naamgeving van de reeks. De dierennaam was tevens een speelse echo van de in 1932 in Duitsland gestarte 'Albatross'-pockets. Het idee om pocketreeksen naar dieren te noemen, vond internationaal navolging. In Engeland werd in 1935 de 'Penguin'-reeks gestart, en in Nederland gaf de Haagse uitgeverij Bert Bakker/Daamen van 1954 tot 1972 de 'Ooievaar'-pockets uit, en zijn vanaf 1955 tot op de dag van vandaag meer dan 3500 'Zwarte Beertjes' verschenen.

Sallemanders!

Vanaf de negentiende eeuw wordt *salamander* ook als scheldwoord gebruikt. "Wel goddoome, jou vuile salamander, wil je je bek houel!", lezen we in Herman Heijermans' roman *Kamertjeszonde* (1898). Dit gebruik van de dierennaam heeft niets te maken met vuurbestendigheid of onsterfelijkheid: het scheldwoord is een bastaardvloek, gebaseerd op de toevallige klankovereenkomst met het minder kiese *sodemieters*. <

Watersalamander.

Vuursalamander.

Foto's: 123RF

Wie vertaalt, loopt onvermijdelijk tegen de grenzen van de taal aan. In deze rubriek presenteert elke maand een vertaler zijn of haar weerbarstigste vertaalprobleem – en de uiteindelijke oplossing.

Tjadine Stheeman

Wat is het grootste vertaalprobleem dat u bent tegengekomen?

Woordspelingen vertalen blijft lastig maar ook leuk. De hoofdpersoon uit *Extremely Loud and Incredibly Close* van Jonathan Safran Foer is de vroegwijze Oskar. Onstuitbaar in zijn fantasieën en woordassociaties. In de huurlimousine op weg naar de begrafenis van zijn vader voert hij een gesprek met de chauffeur. Oskar wil weten of de chauffeur vieze woorden kent. De volgende conversatie ontspint zich: “Do you know ‘shit’?” “That’s a curse, isn’t it?” “Not if you say ‘shiitake’.” “Guess not.” “Succotash my Balzac, dipshiitake.” Vooral deze laatste zin van Oskar zorgde voor hoofdbreken. Hij vermengt etenswaren met vieze woorden en gooit er nog een dubbelzinnige Franse schrijversnaam bij zodat het leest als een grove verwensing.

Hoe hebt u het opgelost?

Nu was dat “shit” en “shiitake” gelukkig ook in het Nederlands met iets eetbaars op te lossen. Zoals *shiitake* in het Engels een eufemisme is voor *shit*, zo zeggen wij in zo’n geval ‘chips’. Soms heb je als vertaler mazzel. “Succotash” was lastiger, want dat is een bonenschotel, maar er zit natuurlijk ook het werkwoord *to suck* in.

Na lang nadenken en zoeken ben ik niet bij een etenswaar uitgekomen, maar bij een schrijver wiens achternaam eindigt op een Nederlands equivalent van *suck*. Het moest natuurlijk wel een schrijver zijn die ook in de VS bekend is. Dus in plaats van twee etenswaren en een schrijver zitten er in mijn vertaling twee schrijvers en een zak chips. Dit is het resultaat: “Kent u ‘shit’?” “Dat is toch een vies woord?” “Niet als je ‘chips’ zegt.” “Dan misschien niet, nee.” “Konsalik m’n Balzac met chips.” <

Tjadine Stheeman (1962) heeft vertaalwetenschap gestudeerd aan de Universiteit van Amsterdam; ze vertaalde werk van o.a. Margaret Atwood, Shalom Auslander, Alain de Botton, T.C. Boyle, Michael Chabon, Nicole Krauss, Yann Martel, Tom Rachman, Jonathan Safran Foer, Christos Tsiolkas en Fay Weldon. Daarnaast is zij docent aan de Vertalersvakschool.

Voldoende genoeg

Ik was gisteren op een onderwijsbijeenkomst waar ik met een collega een samenvatting van een discussie van de vorige dag zat te maken. Op een gegeven moment vroeg ik hem: “Vind je het zo voldoende?” Hij aarzelde even en zei toen: “Ik vind het voldoende genoeg.” En meteen lachte hij erbij – je bent natuurlijk taalkundige of je bent het niet – dus hij had heel goed in de gaten dat hij iets afwijkends zei.

Het was volstrekt duidelijk wat hij bedoelde: hij vond het voldoende, maar helemaal tevreden was hij niet. Voor de gelegenheid voldeed het, maar als we later meer tijd hadden, moesten we er nog eens goed naar kijken. Waarom klonk het dan toch gek wat hij zei?

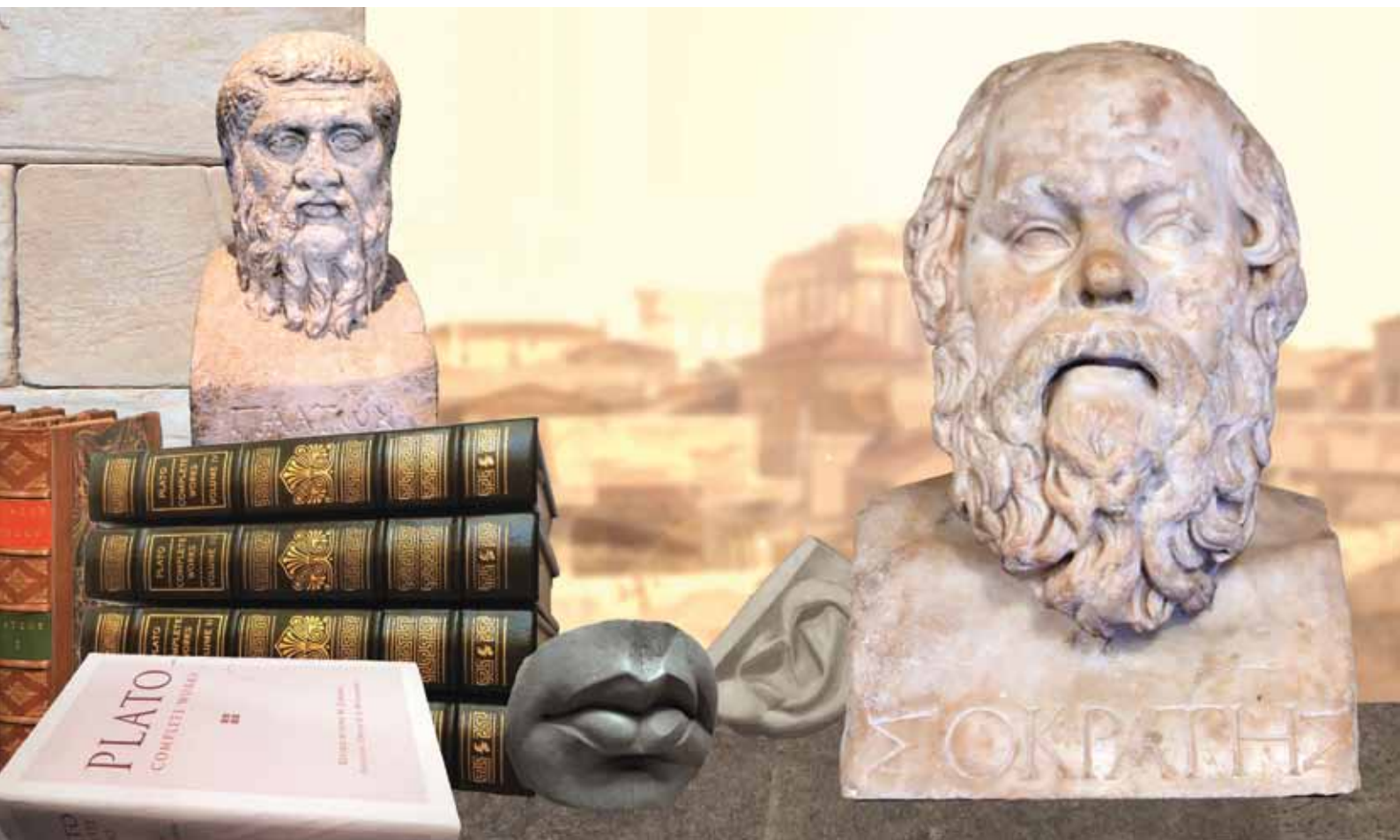
Natuurlijk overlappen de woorden *voldoende* en *genoeg* in gebruikswijze en betekenis, dus *voldoende genoeg* lijkt dubbelop. Maar dat is niet waar het hier om gaat. In tegenstelling tot de meeste andere bijvoeglijke naamwoorden (*groot*, *blauw*, *waarschijnlijk*) heeft *voldoende* een *absolute* betekenis: iets is voldoende of onvoldoende, en de grens daartussen is een absolute grens. De betekenis van de meeste andere bijvoeglijke naamwoorden kun je uitzetten op een schaal, waarbij je verschillende gradaties hebt: iets kan ‘te groot’ zijn, ‘zo groot’, ‘heel erg groot’, ‘groter’, ‘grootst’ of ‘groot genoeg’. Bij *voldoende* (maar ook bij *dood* of *zwanger*) is dat bijna allemaal gek: je zegt niet dat iets ‘te voldoende’ is, of ‘zo voldoende’, ‘heel erg voldoende’, ‘voldoender’, ‘voldoendst’ of ‘voldoende genoeg’.

Toch zijn er – vooral binnen het onderwijs – wel nuanceringen bij *voldoende* aan te brengen: een resultaat kan ‘ruim voldoende’ zijn, of ‘net voldoende’. Daarmee geef je aan hoe ver de voldoende-grens gepasseerd is. In die zin kan *voldoende genoeg* ook begrepen worden: de grens is net gepasseerd. Het verschil tussen *net voldoende* en *voldoende genoeg* lijkt me dat het laatste net iets minder is, omdat het aan een gelegenheid gebonden is: *net voldoende* is bij elke gelegenheid ‘net voldoende’, maar *voldoende genoeg* kan bij een andere gelegenheid ‘niet voldoende genoeg’ zijn.

Het is nog extreem zeldzaam (al is er een voorbeeld uit 1771), dus het was wel een bijzondere taale gebeurtenis die ik meemaakte. Je kunt natuurlijk zeggen dat het ‘gewoon fout’ is, maar is het wel zo ‘heel erg fout’ (om het absolute *fout* ook maar eens te nuanceren)?

Ik heb het later op de dag nog een paar keer gebruikt (aanvankelijk met een knipoog), maar het voelde eigenlijk best lekker aan. Het bevestigde voor mij nog maar eens dat taal een rijk en dynamisch systeem is, dat we aan alle kanten kunnen oprekken om de meest subtiele nuances uit te drukken. Dat vind ik meer dan voldoende genoeg.

DE TAALPROF

Iconen van de taalkunde [10]

De namen van Socrates

In de serie 'Iconen' bespreekt Marc van Oostendorp op gezette tijden leven en werk van invloedrijke taalkundigen. Deze keer: Socrates.

MARC VAN OOSTENDORP

Is Mark wel de juiste naam voor onze premier? De naam is historisch afgeleid van de Romeinse oorlogsgod Mars – maar hebben we Rutte ooit in een krijgsuitrusting gezien? Is het geen onzin om die naam te gebruiken?

Het is een aangepaste versie van misschien wel de oudste vraag die de westerse mens zich over taal stelt. Hij komt aan de orde in de dialoog *Cratylus*, die de filosoof Plato aan het eind van de vijfde eeuw voor Christus schreef en waarin Socrates, Plato's leermeester, de hoofdrol speelt.

Socrates zelf schreef geen boeken; hij was zelfs een uitgesproken tegenstander van die moderne

taaltechnologie die het schrift was. Door het geschreven woord zou ons geheugen slechter worden, en vooral geloofde Socrates in het gesprek als vorm om dingen te leren. Niets weten we volgens hem zó zeker dat we het ook op schrift kunnen vastleggen. We kunnen alleen elkaar bevragen om zo te pogen dichter bij de waarheid te komen. Althans, we nemen aan dat hij dat dacht – helemaal zeker weten we het niet, doordat Socrates dus nooit iets schreef. We kennen zijn naam zelfs alleen doordat sommige van zijn leerlingen wél schreven. Zoals Plato, die zijn oude leermeester altijd opvoerde op momenten dat die met iemand in gesprek was.

50 drachmen

In de dialoog *Cratylus* komen twee Atheners, Cratylus en Hermogenes, naar Socrates toe omdat ze zijn bemiddeling nodig hebben in een twistgesprek dat ze voeren. Volgens de eerste kan Hermogenes onmogelijk Hermogenes heten, omdat die naam 'zoon van Hermes' betekent. Hermes is de god van de handel, maar Hermogenes is weinig succesvol als zakenman.

Volgens Hermogenes zelf is dat onzin: de betekenis van een naam, of van een woord, wordt bepaald

door de taalgemeenschap. Als iedereen het erover eens is dat hij Hermogenes heet, dan is dat zo, of het nu logisch klopt of niet. Het is allemaal een kwestie van afspraak.

De dialoog verloopt verder zoals vrijwel al Plato's dialogen. Socrates zegt ironisch dat hij de waarheid niet kent omdat hij niet de juiste dure cursus over de betekenis van namen heeft gevolgd (hij deed de korte versie van 1 drachme en niet die van 50 drachmen), maar dat hij wel bereid is om met de twee strijdende partijen mee te denken. Vervolgens laat hij ze alle hoeken van de kamer zien.

Bijbel

Vermoedelijk zullen de meeste mensen in de eenentwintigste eeuw sympathie hebben voor Hermogenes' standpunt. We noemen een paard eigenlijk maar toevallig 'paard' en een mens een 'mens'. Het had ook net zo goed andersom kunnen zijn als we dat nu eenmaal hadden afgesproken. Socrates brengt hiertegen in dat zo'n standpunt het onmogelijk maakt om elkaar te controleren. Wanneer ik zeg: 'Een mens heeft vier benen', hoe weet de luisteraar dan of ik de waarheid spreek? Misschien houd ik me immers wel aan een andere conventie dan hij – de afspraak binnen mijn eigen geheime genootschap waarin we de betekenissen van *paard* en *mens* hebben omgedraaid.

Voor de zoektocht naar waarheid – voor Socrates het voornaamste wat er is in het leven – is het belangrijk dat we een steviger basis hebben voor onze woorden dan dat 'we het nu eenmaal zo hebben afgesproken'. In de *Ilias* van Homerus – wiens werk voor Plato's tijdgenoten ongeveer even belangrijk was als de Bijbel voor latere generaties – blijkt dan ook dat de goden voor sommige zaken betere namen hebben dan de mensen.

Onvolmaakt

Socrates komt daarom met een eigen theorie. De naam van een persoon is een pláátje van die persoon, net zoals een schilderij dat is. En zoals een schilderij min of meer geslaagd kan zijn, zo geldt dat ook voor een naam. Namen zijn dus klinkende plaatjes, en als je goed luistert, kun je ook horen waarom. De *r* is bijvoorbeeld een heel beweeglijke klank en komt daarom vaak voor in woorden die

Socrates was een uitgesproken tegenstander van de moderne taal-technologie die het schrift was.

beweging uitdrukken, zoals het Griekse *rhein*, dat 'stromen' betekent. Aan de andere kant klinkt de *l* glad, en die komt daarom voor in woorden als *olisthanein*, dat staat voor 'glijden'.

Aan de andere kant zijn woorden niet altijd volmaakte afbeeldingen. Het woord *skleros* betekent 'ruw' – en dat is ondanks de *l* het tegenovergestelde van 'glad'. Misschien is het ooit *skreros* geweest, in een tijd dat de namen perfect waren, maar sinds die

Wat weten we van Socrates?

Socrates (469-399 v.Chr.) wordt vaak beschouwd als de eerste westerse filosoof in de geschiedenis. We kennen zijn gedachten eigenlijk alleen uit het werk van zijn leerling Plato (428/427-348/347 v.Chr.).

Een probleem daarbij is dat Plato nog decennia na Socrates' dood zijn leermeester tot hoofdpersoon maakte, en de figuur van Socrates in Plato's werk gaandeweg veranderde. Meestal wordt aangenomen dat de Socrates in het vroege werk van Plato nog dicht bij de historische figuur stond, maar dat in later werk de Socrates-figuur steeds meer de spreekbuis werd van Plato's eigen ideeën. De dialoog *Cratylus* wordt meestal gerekend tot de middenperiode.

tijd is de menselijke taal verloederd. Dat is een terugkerend thema bij Socrates en bij bijna alle denkers die na hem kwamen: alles wordt almaar minder en dat geldt zeker voor de taal.

Socrates (of Plato) legde met deze redeneringen ontegenzeggelijk de basis voor de manier waarop wij nu nog steeds denken over taal: als iets wat enerzijds berust op menselijke overlevering, maar wat ons tegelijkertijd een afbeelding geeft van de werkelijkheid. Omdat die afbeelding anderzijds – zoals elke afbeelding – onvolmaakt was, zou Socrates overigens niet veel gegeven hebben om taalwetenschap; al dat onderzoek naar onvolmaakte plaatjes leidde alleen maar af van waar het de filosoof echt om te doen was: de studie van de ultieme waarheid die zich achter de taal verbergt. <

Lezer maar geen lid?

Onder onze lezers zijn ook veel méélezers. Misschien bent u zelf wel iemand die *Onze Taal* doorgeschoven krijgt van anderen. Als dat zo is, dan mist u wel wat. Want als lid-abonnee van *Onze Taal* kunt u gebruikmaken van allerlei diensten, zoals gratis taaladvies en diverse kortingen. Bovendien krijgt u het tijdschrift altijd vers van de pers op de mat. Voor alle diensten en jaarlijks tien kleurrijke, leerzame en leesbare nummers betaalt u slechts € 35,- per jaar.

Meld u aan als lid-abonnee via www.onzetaal.nl/meelezer, of bel met 070 - 356 12 20.

ZOEK JE EEN OPLEIDING TOT
TOLK/VERTALER OP HBO-NIVEAU?

OF JUUST EEN BOEIENDE
KORTLOPENDE CURSUS?

KIJK OP WWW.ITV-HOGESCHOOL.NL

Stuur deze advertentie mee met je aanmeldingsformulier en betaal geen inschrijfkosten (50 euro)

ITV HOGESCHOOL VOOR TOLKEN & VERTALEN

Op tv, op straat, online – overal hoor en lees je weer net iets andere talen en taaltjes. Guus Middag staat er maandelijks bij stil.

Vieze liedjes

Een jongen zit in een lom-merrijke omgeving, op een “groen begraasd veld”, als er een meisje voorbijkomt. Heeft ze niet even tijd om een babbeltje met hem maken, “onder het lauwerlof”? Het meisje stemt toe. Al gauw komt het gesprek op het muziekinstrument van de jongen. Hij blijkt namelijk een mooie fluit te bezitten. En het geval wil dat de fluit net voor haar op toon is gebracht: “’t pijpje is voor u gesteld.” Het fluitspel mag van haar meteen beginnen, maar hij wil het meisje eerst nog even de fluit laten voelen, “opdat gij de gaatjes weet”. En dan merkt hij al snel dat het spelen op de fluit, het zogenaamde “pijpen”, haar goed afgaat.

De mensen waren nogal muzikaal in de zeventiende eeuw, en ze konden er mooi over vertellen – zo blijkt maar weer eens uit dit anonieme vers uit de bundel *Minneplicht ende kuysheits-kamp* (1626). Maar sommige wendingen zijn toch een beetje vreemd. Waarom moet de jongen het meisje voor het fluitspelen eerst zo nodig nog zoenen? En waarom verliest hij, zoals hij het zelf noemt, zo snel zijn kracht als het fluiten net zo lekker (“inzoetjes”) gaat? En wat bedoelt het meisje toch als zij hem, aan het eind van het vers, maant “uit mijn schuitje te gaan”?

Al snel wordt duidelijk dat dit vers niet alleen over de muzikaal-technische aspecten van het fluitspel gaat, maar ook over andere betekenissen van de fluit en het pijpen – en dan snappen we ook wel wat het meisje in de laatste regels met haar schuitje bedoelt.

Boegspriet

Het fluitgedicht is een van de ongeveer honderd liedjes die Annemieke Houben heeft verzameld in haar eind vorig jaar verschenen bloemlezing *Vieze liedjes uit de 17e en 18e eeuw*. Houben heeft de teksten herspeld en van inleidingen en tekstverklaringen voorzien – en trouwens ook van toepasselijke plaatjes. Zo is wat je noemt een lekker boek ontstaan, met volgens de rugtekst “een schat aan obsceniteiten”. In de zeventiende en achttiende eeuw werd er op feesten en partijen niet alleen vrolijk over fellatio gezongen, maar ook – voor de goede verstaander – over voyeurisme, ontmaagding, impotentie, prostitutie, geslachtsziekten, homoseksualiteit, ontucht in het klooster en de laatste modes in de schaamhaarcoiffure.

Het plezier van veel van deze liedjes zit in de dubbelzinnigheid. En dus trekt er een bonte stoet aan symbolen voorbij: de stamper, de klisterspuit, het troffeltje, de poederkwast en “mijn boegspriet”. Het is maar een kleine selectie. Voor het vrouwelijk schaamdeel noteren wij onder andere: poort, haven, fontein, kombuis, magazijn, pofferkraam en “een kiekeboe zo groot gelijk die van een koe”. Voor geslachts-gemeenschap blijkt zo ongeveer alles in aanmerking te komen: hengelen, schoorsteenvegen, karnen, wenden en laveren, boren, de tobbe schrobben en “Lubbertje in de wei laten”. Het zijn er zó veel dat Houben besloot om in de tekstverklaringen tekens te gebruiken: de omega (Ω) voor de vagina, het procentteken (%) voor de penis en het wortelteken ($\sqrt{\quad}$) voor de geslachts-gemeenschap.

Muizenval

Alles kan dubbelzinnig zijn – dat is de gedachte die zich bij het lezen van deze vieze liedjes opdringt. Maar tussen de wortels en

de omega’s en de procenten begon het mij soms wel te duizelen, zeker wanneer de beelden elkaar snel opvolgden. Neem het lied over geile Hans die op een avond bij een meisje komt. Hans wordt vergeleken met een muis die loert op een lekker hapje spek in de muizenval. In deze beeldspraak is de bek van de muis dus de penis van Hans en het spek de gemeenschap. We zien dat heel goed voor ons, zeker met die muizenval erbij. Je zou denken dat de dichtklappende val de straf gaat worden voor de wellust van Hans, maar uit het vervolg blijkt dat we het heel anders moeten zien: de val is het beeld voor het huwelijk. Hans mag van het meisje best op zoek naar zijn spek, maar dan moet hij zich eerst in de val van het huwelijk laten lokken. Pas dan kan, zoals het meisje het zelf zegt, “het spek uwen bruid” worden.

De boodschap is helder: een meisje moet er alles aan doen om als maagd het huwelijk in te gaan. Maar die boodschap wordt via ingewikkelde toespelingen overgebracht. Een ongehuwde vrouw die geen maagd meer is, wordt vergeleken met “zemels daar de bloem is uit”. “Bloem” is meel, en “zemels” zijn de tarwekorrelvliesjes die na het malen overblijven. Met “bloem” wordt verwezen naar de bloem van de bruid: haar maagdelijkheid, haar “ongeschonden reinheid” (Van Dale). Een vrouw zonder bloem is als zemelen zonder bloem. En wat doe je met zemelen zonder bloem? Die geef je aan de varkens. Daarna wordt een vrouw die haar bloem is kwijtgeraakt ook nog eens vergeleken met een steel waarvan de bloemkool is gestolen. Voor de zeventiende-eeuwer sprak het mischien voor zich, maar voor ons is het opnieuw een verwarrend beeld. Bij een steel denken wij nu aan een ander lichaamsdeel. En, sinds André van Duin, bij bloemkolen ook. <

Retorisch woordenboek

Schrijvers en sprekers die hun lezers en toehoorders beter willen informeren, verleiden en overtuigen, kunnen allerlei retorische middelen toepassen. Een voorbeeld van zo'n stijlfiguur is de vergelijking, maar je kunt ook de volgorde van je woorden veranderen, dingen tegenover elkaar zetten, of herhalen, of in een ironisch daglicht plaatsen – enzovoort, enzovoort.

In hun *Groot retorisch woordenboek* geven Paul Claes en Eric Hulsens een uitputtend overzicht van al die manieren om wat je te zeggen hebt zo duidelijk, indringend en spannend mogelijk over te brengen. Ze definiëren de stijlfiguren, beschrijven hoe je ze kunt toepassen en illustreren alles met voorbeelden uit diverse genres, tijdvakken en talen. Daardoor is het boek behalve een lexicon van stijlfiguren ook een soms hilarische bloemlezing van allerlei taalacrobatiek. (Vantilt, ingenaaid, 224 blz.) Zie ook het interview met Paul Claes op blz. 90.

Ledenprijs: van € 22,50 voor € 19,90

NIEUW!

Moederdagtip: ouderspreuken

“We stoken niet voor de vogels”, “Lieverkoekjes worden niet gebakken”, “Alles zal recht komen, behalve kromme benen” – reclamemaker Jaap Toorenaar verzamelde (onder andere via artikelen in *Onze Taal*) honderden van zulke gevatte uitspraken van ouders en grootouders. ‘Ouderwijsheden’, noemt hij ze, en hij bundelde ze in samenwerking met *Onze Taal* in het boek *Mijn moeder zei altijd*. (Thomas Rap, gelijkmd, 160 blz.)

€ 10,-

NIEUW!

Becanus

De kleurrijke zestiende-eeuwse arts en taalkundige Becanus zette in zijn *Origines Antwerpianae* al zijn kennis en eruditie in om aan te tonen dat het Nederlands als enige taal rechtstreeks afstamde van de oertaal die door Adam en Eva in het paradijs gesproken werd. Veel volgelingen kreeg hij er niet mee, maar tegenwoordig wordt hij door dit werk wel gezien als een van de grondleggers van de vergelijkende taalkunde. Bij uitgeverij Verloren is onlangs onder de titel *Johannes Goropius*

Becanus een grondige biografie van deze bijzondere man verschenen, alsook een vertaling in het Nederlands van zijn *Origines Antwerpianae*, onder de titel *Van Adam tot Antwerpen*. Zie ook de rubriek ‘Boeken’, blz. 106.

Speciale ledenprijs:

€ 25,- (*Johannes Goropius Becanus*)
€ 35,- (*Van Adam tot Antwerpen*)

NIEUW!

Van Lennep

In 1862 hield taal- en letterkundige Jacob van Lennep een vermakelijke rede over de wildgroei in lettersoorten, het voorzetsel *van* in adellijke familienamen en het gebruik van de apostrof. Deze lezing is onlangs uitgegeven onder de titel *Een en ander over letters*, voor de gelegenheid voorzien van een uitgebreide toelichting door *Onze Taal*-medewerker Riemer Reinsma. (Haes producties, gebonden, 40 blz.)

Actieprijs:
€ 11,50

Opperlands

Opperlandse taal- & letterkunde van de vorig jaar overleden Hugo Brandt Corstius is hét standaardwerk over het speelse Nederlands, vol wonderlijke woordvormen en zinnen. Taalpubliciste Liesbeth Koenen stelde er een ruime bloemlezing uit samen: *Taalgids voor Opperland*. (Rainbow, gelijkmd, 287 blz.) Zie de rubriek ‘Boeken’, blz. 106.

€ 10,-

NIEUW!

Vieze liedjes

Vieze liedjes uit de 17e en 18e eeuw bundelt de leukste, grappigste en spannendste scabreuze liedjes uit de periode 1600-1820.

Neerlandica Annemieke Houben herspelde de teksten, voorzag ze van een toegankelijke uitleg en voegde afbeeldingen toe. (Vantilt, ingenaaid, 245 blz.)

€ 19,95

Verwarwoordenboek

In het *Verwarwoordenboek* legt Jan Renkema de verschillen uit tussen allerlei woorden die qua vorm of betekenis dicht bij elkaar liggen, zoals *dat* en *wat*, *data* en *datums*, *dateren uit* en *dateren van* – en zo'n vijfhonderd andere woordparen. (Boom, gebonden, 340 blz.)

€ 24,90

Afrikaans

In *Afrikaans met een knipoog* verzamelden Zuid-Afrika-kenners Peter en Gaby Beekmans vierduizend leuke en opvallende Afrikaanse woorden en uitdrukkingen – van *domprofeet* ('pessimist'), *papwiel* ('lekke band') en *oorpluisies* ('wattenstaafjes') tot *verhoogmeisie* ('showgirl'), *'n dampie slaan* ('sigaret roken') en *beeldpoetser* ('media-adviseur'). Een plezierig boek vol verrassende woorden. (Gebonden, 132 blz.)

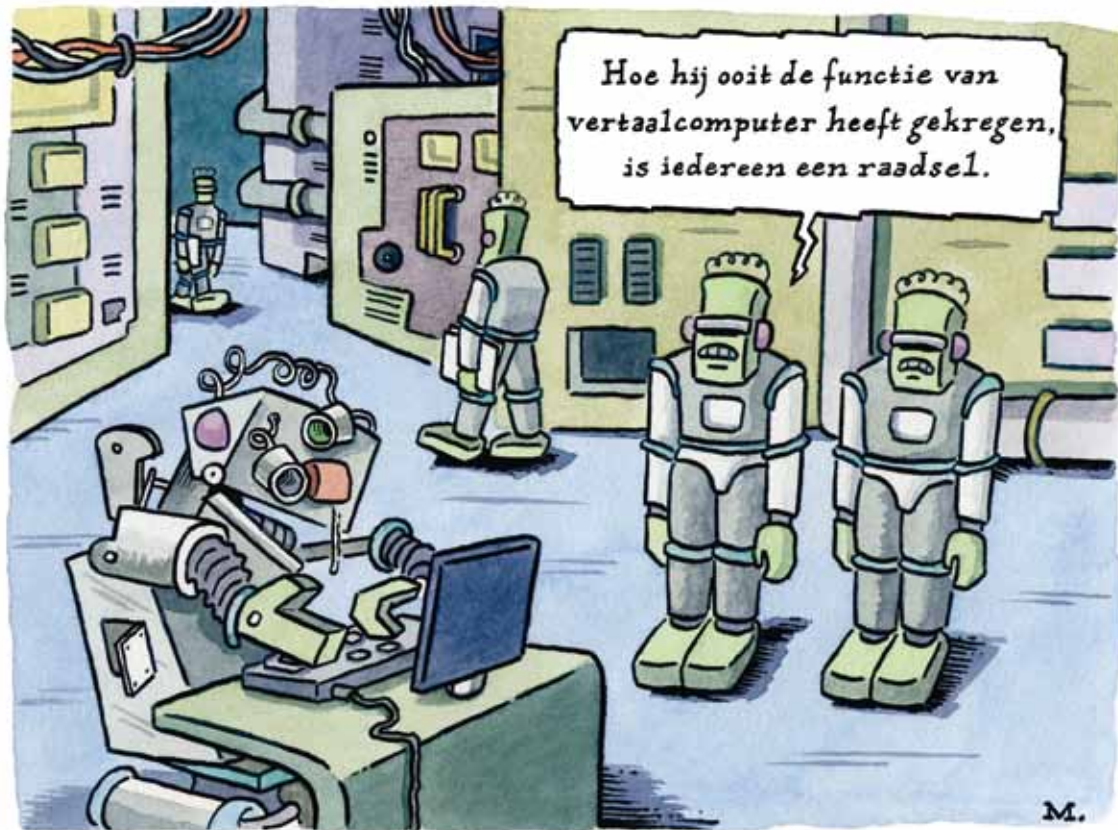
€ 15,-

BESTELINFORMATIE

U kunt deze boeken bestellen in de webwinkel van *Onze Taal*: www.onzetaal.nl. Daar vindt u ook nog veel andere taalboeken en -uitgaven. De genoemde prijzen gelden voor Nederland. Levertijd 3 tot 7 dagen. Voor bestellingen van minder dan € 19,- wordt in Nederland € 1,50 aan verzendkosten in rekening gebracht. In de webwinkel worden apart de extra verzendkosten voor het buitenland berekend.

Matthias Giesen

Taalpuzzel

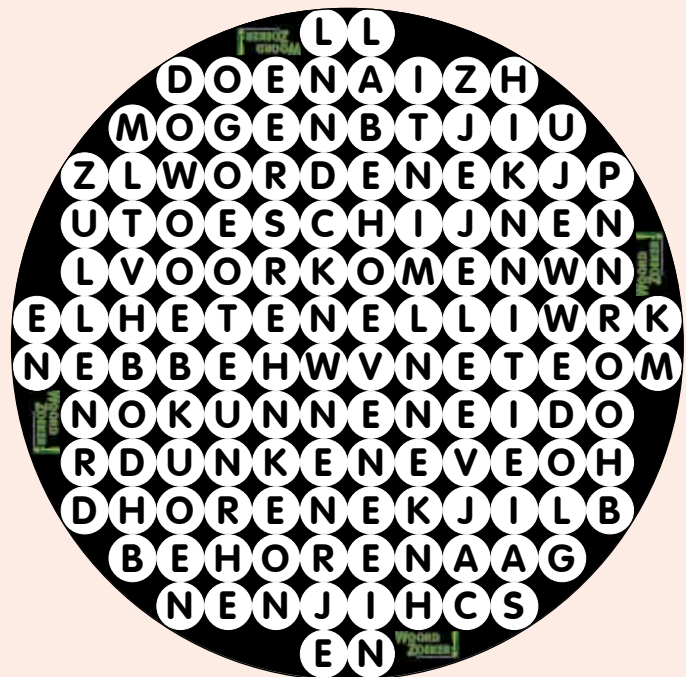
SAMENSTELLING: RUTGER KIEZEBRINK

Deze woordzoeker bevat drieëntwintig werkwoorden. Elk werkwoord zit horizontaal, verticaal of diagonaal in het diagram verborgen. De letters die overblijven na het wegstrepen van alle woorden, vormen een grammaticale categorie waar al deze werkwoorden toe gerekend kunnen worden (afhankelijk van de zin waarin ze voorkomen). N.B. De woorden *hoeven*, *horen*, *lijken* en *schijnen* moeten apart gevonden worden, niet als onderdeel van *behoeven*, *behoren*, *blijken* en *toeschijnen*.

Wilt u meedingen naar de maandprijs, stuur de oplossing dan voor 6 april naar puzzel@onzetaal.nl of naar Raamweg 1a, 2596 HL Den Haag (o.v.v. 'Taalpuzzel').

behoeven
behoren
blijken
dienen
doen
dunken
gaan
hebben
heten
hoeven
horen
kunnen

laten
lijken
moeten
mogen
schijnen
toeschijnen
voorkomen
willen
worden
zijn
zullen

De winnaar krijgt een van de drie versies van het spel WoordZoeker, beschikbaar gesteld door spellenfabrikant Goliath. De winnaar van de puzzel uit het februari/maartnummer is Els de Wilde-Lesterhuis uit Wormer. De oplossing was: 1 *K*, 2 *ik*, 3 *lik*, 4 *link*, 5 *klein*, 6 *kleien*, 7 *klieren*, 8 *krioelen*, 9 *eierkolen*, 10 *boerenkiel*, 11 *kriebelen*, 12 *bereiken*, 13 *Beieren*, 14 *breien*, 15 *beren*, 16 *been*, 17 *neb*, 18 *eb*, 19 *B*.

Bezuiniging op talenstudies leidt tot Maagdenhuisbezetting

Op 13 februari bezette een groep studenten het Bungehuis, een van de gebouwen van de Universiteit van Amsterdam (UvA). De directe aanleiding waren de plannen van de universiteit om te bezuinigen op de kleine talenstudies. Mogelijk worden er studies samengevoegd en verdwijnen er zelfs opleidingen – de kleine studies zijn niet rendabel genoeg, en drukken te veel op de begroting.

Volgens de protesterende studenten is dit argument tekenend voor het beleid van de UvA. Het universiteitsbestuur zou te veel aan 'rendementsdenken' doen: de mate van succes vaststellen op basis van kwantiteit. Daarnaast zou het bestuur te weinig democratisch zijn en onvoldoende naar studenten en docenten luisteren.

Nadat onderhandelingen op niets waren uitgelopen, ontruimde de politie het Bungehuis, waarna de studenten het Maagdenhuis bezetten, het gebouw van het universiteitsbestuur – precies zoals hun grootouders in de jaren zestig deden.

De dagen erna groeide het aantal sympathisanten – onder studenten, maar ook onder docenten, die zich verenigden onder de naam 'ReThink UvA'. Tijdens een nationale protestdag werden ook in andere studentensteden debatten gehouden over het universitaire beleid.

Al die bijval is opvallend. Zelfs de voorzitter van het college van bestuur, Louise Gunning, tegen wie de protesten toch grotendeels gericht zijn, verklaarde dat ze de studenten wel begrijpt.

Foto: © Olivier Middendorp / Hollandse Hoogte

Amsterdamse studenten protesteren tegen plannen voor de kleine talenstudies en tegen 'rendementsdenken'.

En ook de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Jet Bussemaker, toonde begrip. Begin maart stelde ze in een brief aan de Tweede Kamer dat het beleid van de universiteiten moet veranderen.

Miljoeneninvestering tegen taalachterstand

De Nederlandse regering investeert de komende jaren miljoenen in het wegwerken van taalachterstanden. Minister Bussemaker (OCW), minister Asscher (SZW) en staatssecretaris Van Rijn (VWS) trekken in de periode van 2016 tot en met 2018 ruim 50 miljoen euro uit voor een actieplan met de naam *Tel mee met taal*.

Het plan richt zich op twee groepen: jong en oud. Allereerst zal er veel gedaan worden om alle kinderen in Nederland bijna vanaf de wieg taalvaardigheid en leesplezier bij te brengen via programma's als *BoekStart*. Maar ook

is het de bedoeling dat er zo'n 45.000 laaggeletterde volwassenen bijgespijkerd worden – niet alleen om ervoor te zorgen dat ze kunnen meekomen in een maatschappij die steeds meer zelfstandigheid vraagt van haar burgers, maar ook om te voorkomen dat ze hun kinderen opvoeden in povere taalomstandigheden. Bussemaker: "We moeten de estafette stoppen waarbij laaggeletterde generaties binnen gezinnen elkaar het stokje blijven doorgeven en er groeien mensen in de samenleving zijn die niet mee kunnen doen."

'Racistische' Zweedse vogelnamen veranderd

In Zweden wordt nu en dan de taal aangepast aan wat maatschappelijk wenselijk is. Vorig jaar verscheen zo het geslachtsneutrale persoonlijke voornaamwoord *hen*, naast *hon* ('zij') en *han* ('hij'). Daarmee kan op een neutrale manier naar iemand worden verwezen.

Onlangs werd bekend dat de Zweedse vereniging van ornithologen in haar nieuwe lijst van vogels de naam van een aantal vogelsoorten heeft gewijzigd omdat die racistisch zouden klinken. Vier vogelnamen waarin het woord *neger* voorkwam, zijn aangepast; dat gedeelte werd vervangen door *svart* ('zwart'). Verder kregen de 'zigeunervogel', de 'kaffer' en de 'hottentot' een andere naam.

In Zweden heette deze vogel tot voor kort 'zigenarfågel' ('zigeunervogel'). Nu is het net als bij ons *hoatzin*.

Foto: Wikimedia

Reinhild Vandekerckhove (midden) en Lieteke van Vucht Tijssen (rechts) van de Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren overhandigen hun adviesrapport aan de Nederlandse onderwijsminister Jet Bussemaker.

‘Te weinig aandacht voor taalvaardigheid in hoger onderwijs’

Er moet meer aandacht komen voor de taalvaardigheid van studenten in het hoger onderwijs. Dat stelt de Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren van de Nederlandse Taalunie in een onlangs verschenen advies aan de Nederlandse en Vlaamse overheid. Reinhild Vandekerckhove (taalkundige, verbonden aan de Universiteit Antwerpen) is voorzitter van de raad.

Wat is precies het probleem?

Reinhild Vandekerckhove: “We zijn niet uitgegaan van een probleem, maar van de kansen die we studenten in het hoger onderwijs willen bieden. De talige competenties die zij tijdens hun opleiding en vooral ook daarna nodig hebben, moeten niet worden onderschat: studenten moeten leren om grote hoeveelheden informatie kritisch te verwerken, om een stevig betoog op te bouwen, samenhangende werkstukken te schrijven, helder te communiceren, enzovoort. Je kunt niet verwachten dat ze die vaardigheden compleet zelfstandig verwerven.”

Het gaat dus niet alleen over spelling en grammatica, zoals geldt voor veel klachten van de laatste jaren?

“Nee, zeker niet, taalvaardigheid wordt veel te vaak verengd tot grammatica en spelling, terwijl de vaardigheden die ik net noemde minstens even belangrijk zijn. We ontdekten dat veel instellingen voor hoger onderwijs initiatieven nemen om juist die algemene taalvaardigheid van hun studenten op te krikken. Alleen gebeurt dat onsystematisch. Die initiatieven zijn vaak afhankelijk van het enthousiasme van een of meerdere docenten, en ze verdwijnen bijgevolg als die docenten er niet meer zijn of als hun projecten afgerond zijn. Bovendien is er doorgaans vooral aandacht voor het startniveau van de studenten, maar niet of veel minder voor het niveau dat ze uiteindelijk zouden moeten bereiken. En ten slotte is er ook nood aan meer geïntegreerde aandacht voor taalvaardigheid, binnen de opleidingen en binnen bepaalde vakken, in plaats van geïsoleerde taal(vaardigheids)cursussen.”

Wat kan de overheid eraan doen?

“De overheid kan instellingen activeren om een expliciet taalbeleid te ontwikkelen, aangepast aan de verschillende opleidingen. Zij kan daarnaast kennismanagement organiseren. Docenten en instellingen hebben al veel op hun bord. Je moet hen ondersteunen met bruikbaar materiaal en goede praktijkvoorbeelden. Het is daarom van belang dat er een gemeenschappelijke en internationaal georiënteerde kennisbasis ontwikkeld wordt over taalontwikkeling op tertiair niveau. We adviseren de overheid om daartoe een Vlaams-Nederlandse werkgroep in te stellen.”

DE KWESTIE

FRANK JANSEN

Moet *moslim* uit *moslimterrorist*?

De Vlaamse journalist Dieter Ceustermans stelde een tijdje terug voor om de aanduiding *moslimterrorist* te vermijden ten gunste van *terrorist*. Is dat een goed idee, vroegen we de bezoekers van de website van Onze Taal. Ruim 850 mensen reageerden.

JA, ZO WORDT EEN GELOOF NIET VOORTDUREND AAN GEWELD GEKOPPELD

68%

NEE, DAT IS NODELOOS VAAG

32%

De flinke minderheid van mensen die *moslimterrorist* willen behouden, motiveert dat uit scepsis over alle ingrepen in het taalgebruik, en vanwege het misleidende effect dat ervan uitgaat. Vergelijk het met een zaak waarop *kapper* staat, maar die alleen dames blijkt te knippen. Bovendien voeren zij aan dat mensen die *terrorist* lezen, op den duur zullen denken: aha, een *moslimterrorist* dus – zoals *schrijven* in het jargon van advocaten ‘rekeningen schrijven’ betekent.

Sommige van de vele voorstanders van de ingreep wijzen erop dat niet alle terroristen het islamgeloof toegedaan zijn, iets wat welbeschouwd ook een argument voor het tegengestelde standpunt zou kunnen zijn. Maar wat ze bedoelen, is dat het voortdurende gebruik van de twee begrippen *moslim* en *terrorist* in één woord, de twee begrippen automatisch

met elkaar in verband brengt en daardoor een sterk bestempelend effect heeft.

Een enkeling maakt daarnaast bezwaar tegen de gekozen woordvorm. Wie samenstellingen smeedt van het type *moslimschool* of *protestantenkerk* benadrukt dat de school dan wel kerk voor moslims of protestanten is. Maar als je wilt uitdrukken dat zo’n instelling geïnspireerd is door het protestantse of islamitische geloof, dan kies je voor een bijvoeglijk naamwoord: *islamitische school* en *protestantse kerk*. Aangezien de terroristen onmiskenbaar hun inspiratie uit de Koran en de traditie halen, verdient *islamitische terrorist* volgens hen de voorkeur.

De nieuwe kwestie vindt u op www.onzetaal.nl/poll zodra zich iets aandient; via Taalpost, Facebook en Twitter wordt deze dan aangekondigd.

AGENDA

30 maart - 11 mei. MOOC The Miracles of Human Language.
1 april, Amsterdam. Symposium over de toekomst van de geesteswetenschappen.

14 - 17 april, Jakarta. Congres ‘45 Jaar Studie Nederlands in Indonesië’.

16 april. Wereld Dag van de Stem.

23 april, Nederland. Dag van de Duitse taal.

Meer informatie en meer evenementen: www.onzetaal.nl/agenda.

Gesignaleerd

Buur(t)man

ROB REMMEN - UTRECHT

Herhaaldelijk is het mij de laatste tijd overkomen dat ik in mijn woonomgeving word begroet met “Hallo buurman!” door mensen die helemaal niet naast ons wonen. Eerst twijfelde ik nog weleens of ik het wel goed gehoord had.

Aangezien ik blind ben, heb ik niet het voordeel dat ik al van verre bekenden kan identificeren zodat ik de naam paraat heb tegen de tijd dat zo iemand binnen stembereik is. Daardoor word ik nogal eens verrast door begroetingen van stemmen die ik niet onmiddellijk kan plaatsen.

Maar langzamerhand raakte ik ervan overtuigd dat dit niet mijn burens waren. Wél waren het zonder uitzondering allochtonen, en dat bracht me op het volgende idee: blijkbaar wordt het woord *buurman* hier ruimer geïnterpreteerd, namelijk als iemand die in de buurt woont, niet noodzakelijk in de aangrenzende woning. Het zou dus eigenlijk *buurtman* moeten zijn.

Schimmelreiniger

BOB VAN DIJK - GRONINGEN

Je hebt reinigers voor van alles en nog wat: vloeren, velgen, bekleding, tapijt, de barbecue en grill, het toetsenbord van je pc, de kookplaat, et cetera. Je hebt ook multitaskers: allesreiniger, superreiniger en multireiniger. En dan zijn er nog lichaams-, gezichts- en handenreinigers.

De firma HG, die “doet wat-ie belooft” als we de tv-spotjes mogen geloven, heeft een wel heel bijzondere: de “schimmelreiniger”! Dat is nu precies wat ik nodig had: een krachtig poetsmiddel om mijn badschimmels en voetschimmels te laten glimmen. En wie weet wordt het paard van Sinterklaas er ook wel vrolijk van!

Eendachtig

BRIGITTE DUURKOOP - AMSTERDAM

Wat ik laatst tot mijn verbazing tegenkwam ... Het woord *eendachtig* waar vermoedelijk *indachtig* bedoeld werd:

- Eendachtig de stelling van Jacobs dreigen we de potentie van de stedelijke omgeving als een katalysator voor vernieuwing te verliezen. (Gebiedsontwikkeling.nu)
- Honderden tweeps hebben duizenden tweets van Suzanna gelezen. Eendachtig haar regelrechte lessen bij. (Bureaumorbidee.nl)

- Eendachtig de doelstelling van het StadsLab om van onderaf creatieve ideeën te genereren voor de stad Leiden lijkt het goed om alle ontwerpde geesten uit te dagen ideeën te leveren, die als basis aangereikt worden voor de gemeentelijke projectgroep. (Noordvest-molenbuurt.nl)

Indachtig het woord *eendachtig* is het niet eens zo'n rare verhaspeling, maar ik denk bij *eendachtig* toch vooral aan 'zich gedragend als een aquatische vogel'. Oftewel: eend-achtig.

Swekker

JOEL LABADIE - COLOMBO, SRI LANKA

Ik kwam tijdens het surfen bij toeval op het spoor van 'swekkers' als benaming voor jongens met een petje, jas met bontkraag en een tasje om hun nek – jongens kortom met 'swag' (een woord voor 'coolheid'). Tip: je ziet ze swek hebben op foto's en in clips op “De mooie Nicki Minaj generatie pagina” op Facebook. <

Taalergernissen

Oog in oog

EVELINE K. BLOK-BÄCK - ARNHEM

‘Oog in oog’ sta je met mensen, of in elk geval met wezens die ogen hebben. Maar in de spreektaal staan mensen steeds vaker met vóórwerpen oog in oog. Op de radio hoorde ik bijvoorbeeld: “Toen stond ik oog in oog met het Rijksmuseum.”

Heel raar!

Je gedachten opmaken

LOES VOGT - DETTENHAUSEN, DUITSLAND

Ik woon sinds een paar jaar in Duitsland, waar ik met veel plezier lesgeef aan de Volkshochschule. Meestal luister ik hier naar NPO Radio 1. Onlangs hoorde ik minister Dijsselbloem geïnterviewd worden over Griekenland. Hij zei

toen dat de Grieken “hun gedachten moeten opmaken, zoals dat heet”.

Maar “dat heet” helemaal niet zo, het is een regelrecht anglicisme, geïnspireerd op het Engelse *to make up your mind*. Dit soort uitspraken ergeren mij mateloos. <

ANTWOORDEN TAALTEST

(zie pagina 81)

A. Spelling

1. a. decafeetje
2. b. eraan onderdoor gaan
3. b. renaissancistisch

B. Woordenschat

1. a. negentiende-eeuwse kunststroming
2. a. hartverscheurend
3. b. draf op de plaats

C. Zoek de fouten

1. oud-chirurg, Noordoost-Polen, te logeren, rooms-katholieke.
2. Cuypers', magnifieke, neoromaanse basiliek, logés, chaise longue.

D. Extra

De kelk waarin geconsacreerde hosties bewaard worden, is een ciborie.

fotostrips.nl

REDACTIE ONZE TAAL

Lezer

Naam Wilma van den Bosch.

Woonplaats Utrecht.

Geboren 13 november 1956 in Welland, Canada.

Beroep Stripmaker voor *Donald Duck* en *Tina*, prentenboekenmaker bij Uitgeverij Welland.

Partner, kinderen Samenwonend, één dochter (23).

Opleiding Lerarenopleiding, 2 jaar.

Hobby's/vrije tijd Sportschool, lezen, actief in striptekenaarscollectief De Inktpot.

Onze Taal-lid sinds december 2014. Abonnement gekregen van Sinterklaas.

Waarom werd u lid? Ik schrijf voor kinderen en tieners, en wil dit goed doen.

Andere tijdschriften *VPRO Gids*.

Krant *De Volkskrant*.

Televisie *The Daily Show*.

Radio BBC World Service.

Boek Alles van Terry Pratchett, Jasper Fforde, Ivo de Wijs, Drs. P, Simon van der Geest en Ted van Lieshout.

Taaladvies: Van Dale, Jaap Bakkers *Nederlands rijmwoordenboek* en *Oxford Thesaurus of English*.

Website Google.

Wat leest u het eerst in *Onze Taal*? De fotostrip 'Ype'.

Wat zelden? De taalpuzzel.

Welke taalonderwerpen boeien u het meest? Etymologie, vertaalproblemen, taalvernieuwing.

Favoriete *Onze Taal*-artikel 'Nederlands: taal met meeste

ballast', van Berthold van Maris (januari 2015).

Aantrekkelijkste taaltrend Weet ik niet.

Ergerlijkste taaltrend Imponeertaal – het vervangen van prima Nederlandse woorden en uitdrukkingen door Engelse. Waarom *Human Resources* in plaats van *Personeelszaken*?

Verbeter u iemands taalgebruik weleens? Nee.

Welke taalfout maakt u stiekem bewust tóch? Als ik fouten maak, zijn dat meestal echte! Misschien het woord *hullie* in plaats van *zij* (derde persoon meervoud), omdat het grappig klinkt. Maar ik zeg het niet vaak.

Als u de baas was over de taal, wat zou u dan het

Foto: Jan Metselaar

eerst doen? *U en jij* vervangen door één woord.

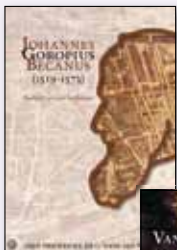
Beste taalgebruiker Kinderboekenschrijver Tjibbe Veldkamp.

Lelijkste woord *Uitdaging*. Dit opgeblazen woord komt in elke toespraak voor. Het is zó aan inflatie onderhevig dat het niets meer betekent. **Mooiste woord** *Gunnen*. <

'Boeken' licht u in over nieuwe uitgaven in taalkundig Nederland en België. Vermelding in deze rubriek betekent niet dat de redactie ze aanbeveelt. Voor een zo volledig mogelijk beeld hebben wij ook uw hulp nodig. Weet u iets waarvan u denkt dat het in deze rubriek thuishoort, laat het ons dan weten. Verschijningsdata en prijzen onder voorbehoud.

Becanus

Jan van Gorp van der Beke (1519-1573) uit het Brabantse Gorp, beter bekend als Goropius Becanus, is een van de fascinerendste figuren uit de Nederlandse taalkunde. Zijn theorieën zijn op z'n zachtst gezegd nogal omstreden, maar intussen wordt hij ook gezien als een grondlegger van de vergelijkende taalkunde. Becanus was een bekende arts – onder meer aan het hof van Karel V –, maar hij hield zich liever bezig met taal. In zijn *Origines Antwerpianae* ('De oorsprong van Antwerpen') uit 1572 liet hij zien hoe volgens hem het Brabantse Nederlands als enige taal rechtstreeks terugging op de door Adam en Eva gesproken oertaal. Alle andere talen waren in zijn visie pas ontstaan na de bouw van de toren van Babel.

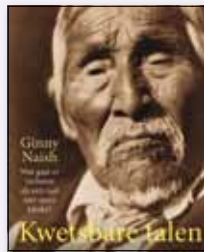
Bij uitgeverij Verloren zijn, vooruitlopend op Becanus' vijfhonderdste geboortedag in 2019, twee mooi verzorgde boeken over hem verschenen. Het eerste, *Johannes Goropius Becanus (1519-1573)*, beschrijft

zijn leven, zijn denkbeelden, zijn werk en zijn invloed. Het tweede, *Van Adam tot Antwerpen*, is een ruime bloemlezing uit *Origines Antwerpianae*, aangevuld met een selectie van stukken uit zijn *Opera* uit 1580. Beide boeken zijn met korting te koop in de webwinkel van Onze Taal (zie blz. 100).

- *Johannes Goropius Becanus (1519-1573). Brabants arts en taalfanaat* van Eddy Frederickx en Toon van Hal kost € 29,- (gebonden, 336 blz.). ISBN 978 90 8704 431 2
- *Van Adam tot Antwerpen. Een bloemlezing uit de Origines Antwerpianae en de Opera van Johannes Goropius Becanus*, vertaald en ingeleid door Nico de Glas, kost € 39,- (gebonden, 447 blz.). ISBN 978 90 8704 431 2

Kwetsbare talen

Als een taal verdwijnt, gaat ook de cultuur die eraan verbonden is verloren. Om in ieder geval iets daarvan te behouden, doen

wetenschappers de laatste decennia steeds meer pogingen om bedreigde talen en culturen te beschrijven.

Het koffietafelboek *Kwetsbare talen* van de Amerikaanse reisboekenschrijfster Ginny Naish geeft een vluchtige indruk van het soort informatie waar het om gaat. Ze beschrijft dertig in hun bestaan bedreigde volken, voor ieder werelddeel vijf, waarbij ze een korte schets geeft van de kenmerken van de cultuur en van hoe de taal klinkt. Het boek is rijkelijk voorzien van fraaie foto's.

- *Kwetsbare talen. Wat gaat er verloren als een taal niet meer klinkt?* is een uitgave van Fontaine en Novib en kost € 24,95 (gebonden, 289 blz.). ISBN 978 90 5956 571 5

Beter lezen

"We worden weer analfabeet", kopt de flaptekst van *Lezen, weten en niet vergeten* van breinexpert Mark Tigchelaar. Nu zal dat zo'n vaart niet lopen, maar het schijnt wel zo te zijn dat veel mensen niet goed

lezen: ze laten zich afleiden, en beperken zich vaak tot het scannen van een tekst. Bovendien onthouden ze niet wát ze gelezen hebben. Tigchelaar reikt in zijn boek een overzichtelijke methode aan waarmee je teksten beter en efficiënter kunt lezen, en de inhoud ervan beter kunt onthouden.

- *Lezen, weten en niet vergeten* is verschenen bij Uitgeverij Unieboek | Het Spectrum en kost € 14,99 (gelijmd, 150 blz.). ISBN 978 90 00 34432 1

Getekende woordgrappen

Een aannemer die de hele tijd "Ik neem aan dat ..." zegt, een vensterbank vol roddelende "achterklaprozen", een filosoferende "eras-mus" – bij Evert Kwok, hoofdpersoon van de gelijknamige cartoons, gaat het

om dit soort ultramelige woordgrappen. Onlangs verscheen alweer de vijfde verzameling van de door Eelke de Blouw en Tjarko Evenboer getekende cartoons, en ook nu gaat het weer om "droge humor, woordgrappen &

bananen". Het boek is verkrijgbaar in de webwinkel van Onze Taal (zie blz. 100).

- *Evert Kwok 5* is een uitgave van Syndikaat en kost € 8,95 (gelijmd, 80 blz.). ISBN 978 90 784 0339 5

Opperlands

Het magnum opus van de vorig jaar overleden Hugo Brandt Corstius is zijn *Opperlandse taal- & letterkunde*, een enorme verzameling taalcuriositeiten, zoals palindromen, klinkerstapels, teksten met een *a*, *e*, *o*, *i* of *u* als enige klinker, isogrammen, collectiefnamen, xenogrammen, enzovoort, enzovoort. "Taal op het tweede gezicht", noemde Brandt Corstius het zelf. Uit deze rijke verzame-

ling is nu door taalpubliciste Liesbeth Koenen (die werkt aan de biografie van Brandt Corstius) een forse bloemlezing samengesteld met "de mooiste en nuttelooste taalvondsten en acrobatentrucs uit de Nederlandse taal", door Koenen ook voorzien van een inleiding. Het boek is verkrijgbaar in de webwinkel van Onze Taal (zie blz. 100).

- *Taalgids voor Opperland* is verschenen bij Rainbow en kost € 10,- (gelijmd, 288 blz.). ISBN 978 90 417 1152 6

En verder

- *SpreekBeter* van Margreet Verboog en Lieske Adèr. App voor het NT2-onderwijs met 25-delige cursus waarmee de uitspraak van het Nederlands (klanken, intonatie, klemtoon) verbeterd kan worden. De eerste drie delen zijn gratis, iedere volgende kost € 1,99. De app is beschikbaar in de Apple Store en in Google Play. <

Post

De brief van de maand is ditmaal geschreven door Maud uit Amsterdam.

Mijn naam is Maud Raven (9) en ik zit op de 5e Montessorischool in Amsterdam. Ik weet al wat ik later wil worden: schrijfster. Dat lijkt me leuk omdat je dan helemaal zelf mag verzinnen welke zinnen je opschrijft. En dan zou ik ook meteen de illustraties bij mijn verhalen maken, want ik houd ook van tekenen. Mijn eerste verhaal heb ik geschreven in de auto, op weg naar vakantie en toen kwam er een ambulance. Haar vriendjes gingen naar huis en zij kwam zelf later met een hele grote wond thuis. Ook schreef ik een verhaal over mijn broer en mij, dat 'Avontuur' heette. We hadden ons in een vrachtwagen verstopt en toen verdwaalden we. Gelukkig heeft de bakker toen onze ouders gebeld.

Maud verdient hiermee het Van Dale basiswoordenboek Nederlands. Wil je zelf ook iets schrijven over woorden, zinnen of het Nederlands? Stuur dan een e-mail naar taaltje@onzetaal.nl. Stuur je wel je adres, je leeftijd en een foto mee? Dank je wel!

MOP

De meester vraagt aan Jantje: 'Hoeveel letters heeft het alfabet?'
Jantje: '10 meester, h-e-t-a-l-f-a-b-e-t!'
Ingestuurd door Jessy

kids week TAALNIEUWS

'Woof! Gav! Guk!'

Een hond zegt 'waf' of 'woef'. Toch? Dat hangt er maar van af waar je woont. In Italië roepen mensen die een hond nadoen: 'Bau!' En in Korea: 'Meong!'

De Brit James Chapman (25) is gek op geluiden. "Anderhalf jaar geleden ging ik naar een vriend in Zuid-Korea, die daar lesgeeft", vertelt hij. "Ik probeerde met de kinderen te praten. Maar zij spraken geen Engels en ik geen Koreaans. Toen ging ik dierengeluiden maken. 'Woof, woof', gromde ik. De kinderen keken me aan alsof ik gek was. Mijn vriend zei dat honden in het Koreaans heel anders blaffen. Dat vond ik grappig. Eigenlijk blaffen Koreaanse en Britse honden natuurlijk hetzelfde. Maar wij mensen doen zo'n blaf en ook een miauw of een piep overall anders na."

"Toen ik weer thuis was, ben ik al die dierengeluiden gaan uitpluizen en daar heb ik een boek van gemaakt vol tekeningen. Nu ga ik uitzoeken wat mensen zeggen als ze het heel koud hebben. Zeggen jullie in Nederland 'Brrrrrrr'? Dat klinkt zeker koud!"

Kidsweek is een echte, wekelijkse krant, speciaal voor kinderen van 7 tot 12 jaar. Website: www.kidsweek.nl.

Illustraties: Josje van Koppen

Woordweetje

Waarom heet een verdieping 'verdieping'?

Als je in een groot gebouw komt, dan moet je soms naar een hogere verdieping, maar waarom heet dat eigenlijk 'verdieping'? Het zou toch juist 'verhoging' moeten heten? Deze goede vraag komt van Jilles Croes (12 jaar).

Om te begrijpen waar *verdieping* vandaan komt, moet je eigenlijk eerst weten hoe huizen vroeger gebouwd werden. Vroeger hadden huizen namelijk geen echte etages, maar alleen zolders. Dat waren altijd lage ruimtes en de vloer was niet zo sterk. Je kon op zo'n oude zolder dus niet echt staan. Je kon er hooguit wat spulletjes opbergen.

Later bedacht iemand dat het handig zou zijn om de vloer van de zolder te verlagen en wat steviger te maken. Dan kon je wél rechtop staan in de zolderruimte. Die zolder werd dus niet hoger, maar de vloer werd lager, oftewel: dieper. Daarom spraken de mensen toen over 'een zolder met verdiep'. Dat woord *verdiep* veranderde later in *verdieping*. En zo gingen mensen het woord *verdieping* gebruiken voor alle ruimtes in huis waar je in rond kon lopen.

Heb je ook een vraag over een woord? Laat het ons weten!

Ruggespraak

Agressieveling slaat boa met wandelstok en pakt zijn bril af in gemeentehuis Uden

Een 46-jarige man is donderdag in het Udense gemeentehuis opgepakt nadat hij een buitengewoon opsporingsambtenaar (boa) met een wandelstok tegen het hoofd sloeg.

Omroep Brabant

Te koop wordt onder meer aangeboden:

- (Kantoor)meubilair
- Meerdere personen en bedrijfsauto's

Aankondiging executieverkoop in Noordhollands Dagblad

Niet alle mensen worden blij van de zon. Een klein percentage van de bewolking heeft elk jaar opnieuw weer te kampen met een zomerdepressie.

Weer.nl

Tbs'er kwam vrij door gat in dossier OM

Leeuwarder Courant

Voorbeeldkaartje op Tekstgeboortekaart.nl

Toen ik me erop ingelezen had toen ik weer thuis was, las ik ook de verhalen op deze site en ben erg geschrokken, maar ik dank ... op m'n blote voeten dat ik het niet zo erg gehad heb als ik in sommige verhalen lees.

Guillain-Barre.nl over zeldzame ziektes

Gehandicapten mannen in Hoenderloo

De Stichting Paardrijden Gehandicapten (SPG) Apeldoorn en De Hoenderloo Groep slaan de handen ineen. De SPG gaat mannen op het terrein van De Hoenderloo Groep.

De Stentor

Vegetarische gerechten

- Jonge kaassoufflé € 1,80
- Oude kaassoufflé € 1,80

Snackbar Haarlem

Actievoerders eisen sluiting van alle gesloten centra

Dewereldmorgen.be